Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

Mezinárodní ochrana práva na příznivé životní prostředí: přínos zvláštního zpravodaje OSN pro lidská práva a životní prostředí

Diplomová práce

Autor: Bc. Aleš Vodenka

Vedoucí práce: Ing. JUDr. Zuzana Trávníčková, Ph.D.

Rok: 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

...……

V Praze, dne 26. 4. 2019 Aleš Vodenka

Poděkování

Děkuji své vedoucí diplomové práce Ing. JUDr. Zuzaně Trávníčkové, Ph.D. za odborné vedení, rady a užitečné připomínky, které mi pomohly při zpracování této práce.

Obsah

Seznam tabulek a grafů

Seznam zkratek

Úvod 1

1. Lidská práva v mezinárodních vztazích 5

1.1 Pravidla mezinárodního práva v oblasti lidských práv 5
1.2 Jednotlivci v mezinárodním právu 8
1.3 Vymahatelnost mezinárodního práva v oblasti lidských práv 9

2. Přístupy k pojetí práva na příznivé životní prostředí 17

2.1 Právo na příznivé životní prostředí prostřednictvím jiných lidských práv 18
2.2 Právo na příznivé životní prostředí jako nové právo 27
2.3 Procesní práva 36

3. Ochrana práva na příznivé životní prostředí v procedurách stížností OSN 41

3.1 Smluvní orgány a zvláštní procedury 41
3.2 Zvláštní procedury 49

Závěr 57

Seznam literatury 61

Přílohy

Metodologie identifikace stížností smluvním orgánům týkajících se životního prostředí

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Počet stížností mechanismům stížností OSN podle typu mechanismu..... 43

Tabulka 2: Největší příjemci stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí..... 44

Tabulka 3: Míra odpovědí na stížností týkající se životního prostředí podle typu mechanismu 48

Tabulka 4: Míra odpovědí na stížnosti přijaté zvláštními procedurami podle typu stížnosti... 48

Tabulka 5: Počet stížností a míra odpovědí vybraných zvláštních procedur 50

Tabulka 6: Počet a podíl státních stížností vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin 53

Tabulka 7: Míra odpovědí na stížnost vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin 54

Tabulka 8: Počet a podíl států, které obdržely alespoň 1 stížnost vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin 56

Graf 1: Poměr výskytu jiných tematických mandátů zvláštních procedur vůči všem souvisejícím mandátům stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí (bez obránců lidských práv) 45

Graf 2: Počet stížností přijatých vybranými zvláštními procedurami podle roku..... 51

Graf 3: Státy, které dohromady obdržely více než polovinu všech státních stížností sledovaných zvláštních procedur..... 52

Seznam zkratek

CAT	Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
CED	Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením
CEDAW	Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
CERD	Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace
CESCR	Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva
CMW	Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin
CRC	Úmluva o právech dítěte
CRPD	Úmluva o právech osob se zdravotním postižením
HRC	Výbor pro lidská práva
HRC	Výbor pro lidská práva
ICCPR	Mezinárodního pakt o občanských a politických právech
ICESCR	Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech
OHCHR	Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva
UDHR	Všeobecná deklarace lidských práv
UNGA	Valné shromáždění OSN
UNHRC	Rada pro lidská práva

Úvod

Ochrana lidských práv a životního prostředí byly dlouho považovány za samostatné otázky, avšak v posledních letech se stále více prolínají. Miliony případů úmrtí a nemocí lidí po celém světě jsou každoročně přisuzovány znečištění životního prostředí. Životy lidí jsou ohroženy škodami na životním prostředí, které mají za následek nedostatek vody a obživy, zvýšený výskyt infekčních nemocí či přírodní katastrofy. Domorodé národy jsou přímo zasaženi environmentální degradací jejich území včetně přírodních zdrojů, které jsou zdrojem jejich živobytí. Klimatická změna ještě více umocňuje negativní dopady poškození složek ekosystému a přináší nové výzvy. Předpoklad zajištění určitého stavu životního prostředí pro požíváním lidských práv je tak zřejmý.

Zatímco se tradiční mezinárodní právo životního prostředí soustředí na úroveň jednotlivých států a jejich celkových environmentálních závazků, je přístup k ochraně životního prostředí prostřednictvím lidských práv schopný přímo řešit environmentální dopady na zdraví, integritu a soukromý život lidí. Opatření států vedoucí k ochraně složek životního prostředí, které mají negativní efekt na lidská práva, navíc samy přispívají k zajištění určité kvality životního prostředí. Důraz na environmentální dimenzi lidských práv dal vzniknout myšlence mezinárodního uznání práva na příznivé životní prostředí jako samostatného lidského práva. Na půdě OSN se podobná iniciativa přímo projevila v roce 2012, kdy byl Radou pro lidská práva ustaven zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí.

Práce se zabývá mezinárodní ochranou lidských práv ve vztahu k ochraně životního prostředí práva a klade si za cíl zhodnotit přínos zvláštního zpravodaje OSN pro lidská práva a životní prostředí. S cílem práce souvisí následující výzkumné otázky:

1. Existují v systému OSN závazky týkající se vztahu mezi lidskými právy a životním prostředím? Pokud ano, jaká je povaha těchto závazků a jaký vliv měl na jejich formulaci zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí?
2. Mohou se jednotlivci domáhat práva na určitou kvalitu životního prostředí na půdě OSN? Pokud ano, jak k individuální vymahatelnosti tohoto práva přispěl zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí?

Více než 100 států světa ve svých vnitrostátních předpisech v současnosti uznává právo na určitou kvalitu životního prostředí. Nicméně desítky zemí, ale i nejvýznamnější mezivládní organizace v oblasti lidských práv a životního prostředí – Organizace spojených národů – takové právo dodnes formálně neuznaly. Patřičná ochrana lidských práv a životního prostředí

přitom závisí na součinnosti jak vnitrostátní, tak mezinárodních opatření. Existence mezinárodních mechanismů ochrany těchto práv nejen ovlivňuje vývoj politiky daných států, ale také pomáhá řešit přeshraniční spory a vyvíjí tlak na vlády, aby dodržovaly své mezinárodní závazky a povinnosti.

Klíčovým aspektem lidskoprávního pohledu na ochranu životního prostředí je fakt, že na mezinárodní úrovni je vymahatelnost závazků v oblasti lidských práv mnohem rozvinutější než v oblasti práva životního prostředí. Tuto skutečnost ilustruje existence lidskoprávních mechanismů individuálních stížností, které představují důležitý nástroj přímé ochrany obětí porušení lidských práv. Tyto mechanismy umožňují domnělým obětem podávat stížnosti na porušení povinností států. Stanoviska příslušných orgánů k takovým stížnostem pak představují důležitý tlak na příslušný stát k plnění svých závazků. Mechanismy stížností jsou klíčové i pro fungování, efektivitu a legitimitu Organizace spojených národů v oblasti lidských práv, neboť představují přímé spojení mezi obětmi a mezinárodním systémem ochrany lidských práv.

Tím, že práce přistupuje k ochraně životního prostředí prostřednictvím lidských práv, je úvodní kapitole zasazeno právo na určitou kvalitu životní prostředí do teoretického rámce mezinárodní úpravy lidských práv. Pro další zkoumání konkrétních práv a povinností je důležité charakterizovat pravidla a prameny mezinárodní práva v oblasti lidských práv. V souvislosti s individuální vymahatelností jednotlivých práv je krátce uvedena problematika jednotlivce jako subjektu mezinárodního práva v oblasti lidských práv. Nakonec jsou představeny konkrétní mechanismy vymahatelnosti lidských práv v systému OSN, které zahrnují smluvní orgány, Radu pro lidská práva a zvláštní procedury.

Před zhodnocením vymahatelnosti práva na životní prostředí určité kvality je nutné definovat vztah mezi lidskými právy a životním prostředím v mezinárodním právu, resp. v systému OSN. Druhá kapitola se proto zabývá identifikací závazků týkajících se lidskými právy a životním prostředím a analýzou jejich obsahu. Pozornost je věnována zvláštnímu zpravodaji pro lidská práva a životní prostředí. Pojetí práva na příznivé životní prostředí je zde posouzeno zde dvou pohledů: jako interpretace existujících práv včetně procesních práv a jako nové lidské právo. Rozlišení těchto dvou přístupů a jejich obsahové pojetí práva na příznivé životní prostředí je nutným předpokladem pro možné hodnocení ve třetí kapitole.

Identifikace environmentální dimenze lidských práv v systému OSN probíhá prostřednictvím analýzy pramenů mezinárodního práva v oblasti lidských práv. V souvislosti se zaměřením práce se analýza soustředí na devět základních mezinárodních lidskoprávních

smluv dle Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, mezi kterými je nejvýraznější Mezinárodní pakt o občanských a poltických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Jako podpůrné dokumenty jsou analyzovány tzv. obecné komentáře smluvních orgánů a další sekundární zdroje. V kontextu iniciativ ustanovení samostatného práva na životní prostředí určité kvality jsou analyzovány výroční zprávy zvláštních zpravodajů, rezoluce Valného shromáždění a další primární dokumenty vydané orgány OSN. Tyto dokumenty představují univerzální úpravu lidských práv, která je relevantní pro celé mezinárodní společenství. Regionální prameny lidských práv a jejich environmentální dimenze jsou v příslušných částech práce zmíněny, nicméně pro další účely nejsou podrobněji rozpracovány.

Po identifikaci environmentálních závazků v oblasti lidských práv je možné přistoupit k hodnocení mezinárodní ochrany těchto práv. Třetí kapitola zachycuje přínos zvláštního zpravodaje pro lidská práva a příznivé prostředí v mezinárodní vymahatelnosti práva na určitou kvalitu životní prostředí. Hodnocení mezinárodní ochrany lidských práv a životního prostředí je uskutečněno prostřednictvím srovnání individuálních mechanismů stížností z databází procedur stížností OSN. Práce se zabývá dvěma mechanismy individuálních stížností, a sice smluvními orgány a zvláštními procedurami. Právě tyto dva systémy umožňují jednotlivcům podávat stížnosti proti státům na domnělá porušení konkrétních lidských práv podle mezinárodních lidskoprávních norem.

V první části třetí kapitoly jsou porovnány stížnosti podané smluvním orgánům a stížnosti podané zvláštním procedurám. Toto srovnání směřuje k zachycení silných a slabých zvláštního zpravodaje lidská práva a životní prostředí na systémové úrovni. Do hodnocení byly zařazeny pouze stížnosti, které byly jednotlivými orgány vyhodnoceny jako přijatelné, neboť nepřijatelné stížnosti jsou zveřejňovány pouze u stížností podaných smluvním orgánům, nikoliv zvláštním procedurám. Porovnání je provedeno ze dvou hledisek: přístupnosti a efektivity. Přístupnost je chápána jako přístup jednotlivců k jednotlivým mechanismům stížností z hlediska jejich schopnosti podat stížnost týkající se případu domnělého porušení práva na určitou kvalitu životního prostředí. Indikátorem přístupnosti je především celkový počet přijatých stížností obou mechanismů. Efektivita je pojata jako ochota států spolupracovat s orgány zabývajících se přijatými stížnostmi, neboť spolupráce dotčených států s příslušnými orgány je důležitým předpokladem pro úspěšné poskytnutí prostředků k nápravě obětem porušení práv. Efektivita je vyhodnocena prostřednictvím míry odpovědí států na zaslané stížnosti.

V druhé části třetí koptily jsou porovnány stížnosti podané zvláštnímu zpravodaji pro lidská práva a životní prostředí a dalších čtyř zvláštních procedur vzniklých ve stejné době. Toto srovnání směřuje ke zhodnocení schopnosti zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí etablovat se v systému zvláštních procedur. Postavení zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí mezi dalšími zvláštními procedurami také nepřímo ukazuje, nakolik je na mezinárodní úrovni otázka práva na určitou kvalitu životního prostředí relevantní. Stížnosti jsou srovnány z hlediska jejich využití, které je měřeno celkovým počtem přijatých stížností jednotlivými zvláštními procedurami. Komparace je dále rozšířena o regionální srovnání využití a efektivity zvláštních procedur, které má za cíl zhodnotit skutečnou univerzalitu zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí a systému zvláštních procedur obecně.

Je zřejmé, že vztah mezi doporučením smluvních orgánů či zvláštních procedur obsažených v zaslaných stížnostech a jejich implementací daným státem v podstatě není možné určit. Z důvodu nejasné kauzality se tak práce nezabývá efektivitou příslušných stanovisek na implementaci těchto doporučení a zůstává u předpokladu, že mechanismy stížností představují důležitou a účinnou součást mezinárodní ochrany lidských práv. Neochota některých států odpovědět na zaslané stížnosti nepochybně nutně neznamená, že se daný stát případem porušení lidských práv nezabýval. Celková efektivita smluvních orgánů a zvláštních procedur tak jistě nemůže být měřena pouze prostřednictvím míry odpovědí. Vhodné rozšíření nabízí hodnocení kvality těchto odpovědí, které je zajímavým podnětem pro další kvalitativní výzkum. Indikátor míry odpovědí na stížnosti je pro účely této práce ztotožněn s ochotou státu spolupracovat s daným orgánem, nikoliv přímo s ochotou poskytnout obětem domnělých porušení lidských práv prostředky k nápravě.

1. Lidská práva v mezinárodních vztazích

Lidská práva jako součást mezinárodního práva veřejného jsou souhrnem právních norem, které jsou přisuzovány jednotlivcům a skupinám jednotlivců. Oblast lidských práv je specifická tím, že upravuje vztahy nikoliv mezi státy, ale vztahy jednotlivců ke státu. Než se začneme zabývat obsahem konkrétních lidskoprávních norem, je vhodné rozlišit typy závazků, které jsou státům v souvislosti s lidskými právy přisuzovány. Nejběžnější je rozlišení tří typů závazků: závazek respektovat, chránit a naplňovat.[1] Respektovat lidská práva označuje závazek veřejné moci nezasahovat do jejich požívání. Ochrana lidských práv znamená závazek států přijmout opatření, která zajistí, že ani třetí strany nebudou zasahovat do jejich požívání. Naplňování lidských práv je pak spojeno s podporou jednotlivcům při realizaci daných práv. Pochopení této typologie je nezbytné pro porozumění rozsahu závazků, které státy v souvislosti s lidskými právy mají, a kterých se tak jednotlivci při jejich domnělém porušení mohou domáhat.

1.1 Pravidla mezinárodního práva v oblasti lidských práv

Mezinárodní právo je souborem mezinárodních norem upravujících vztahy mezi subjekty mezinárodního práva.[2] Důležitým pojmem v této definici jsou *normy*, tedy určitá pravidla chování, které lze rozlišovat z hlediska jejich obsahu a formy. Z hlediska obsahu norem rozlišujeme normy obecné, které jsou „způsobilé uplatnit se vůči všem státům“[3] a normy partikulární, které jsou platné pouze pro určitou skupinu subjektů.[4] Specifickou podkategorií jsou pak pravidla *erga omnes*, která mají blízko obecným normám mezinárodní práva, avšak vyznačují se tím, že „na ochraně těchto povinností mají právní zájem všechny státy“[5].

Aby bylo možné práva a povinnosti rozpoznat, je nutné definovat formy, ve kterých se nacházejí. V rámci mezinárodního práva uznává Mezinárodní soudní dvůr ve svém Statutu následující prameny:[6]

a. mezinárodní úmluvy, obecné či zvláštní, stanovující pravidla výslovně uznaná státy ve sporu;
b. mezinárodní obyčeje jako důkaz obecné uznávané praxe;

[1] De Schutter (2010), s. 242.
[2] Wolfrum (2006), odst. 1.
[3] Malenovský (2008), s. 223.
[4] Ibid.
[5] Frowein, (2008), odst. 1.
[6] Statute of the International Court of Justice, čl. 38.

c. obecné zásady právní;
d. soudní rozhodnutí a vzdělání nejvíce kvalifikovaných publicistů jako pomocné prostředky pro stanovení právních norem.

Lidskoprávní normy specifické tím, že na rozdíl od tradičního pojetí mezinárodního práva nevznikají pouze na recipročním základě výhodnosti pro jednotlivé subjekty. Mezinárodní ochrana lidských práv totiž směřuje k uspokojení společných cílů mezinárodního společenství, a sice ochraně zájmů obyvatel.[7] Panuje obecné přesvědčení, že princip nezasahování do vnitřního záležitostí států nelze aplikovat v oblasti lidských práv, neboť se tato pravidla dotýkají všech členů mezinárodního společenství.[8] V tomto smyslu tak lze chápat některé lidskoprávní standardy jako pravidla *erga omnes*.

Účinky *erga omnes* jsou spojovány především s lidskoprávními ustanoveními Charty OSN.[9] Ustanovením článku 55 se státy zavazují prosazovat „obecnou úctu k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství“[10]. Následující článek pak stanoví, že „[v]šichni členové se zavazují, že budou společně i jednotlivě jednat v součinnosti s Organizací, aby bylo dosaženo cílů stanovených v článku 55.“[11] Univerzalita Charty je formulována článkem 103, podle kterého „[v] případě rozporu mezi závazky členů Organizace podle této Charty a jejich závazky podle kterékoli jiné mezinárodní dohody, mají přednost závazky podle této Charty.“[12] V otázce univerzality a právní závaznosti ustanoveních Charty nicméně neexistuje jasná shoda.[13] Aplikační přednost ve svém rozhodnutí potvrdil například Mezinárodní soudní dvůr.[14] Dle toho ustanovení a většinového výkladu se toto aplikační přednost dotýká pouze mezinárodních smluv, nikoliv obyčejových norem, avšak například Komise pro mezinárodní právo dospěla k závěru, že „jakékoli pravidlo, jež je v rozporu s čl. 103 Charty OSN, se stane v důsledku tohoto rozporu a v jeho mezích nepoužitelným“.[15]

Obecné lidskoprávní závazky obsažené v Chartě blíže definovala Všeobecná deklarace lidských práv. Velká část pravidel Deklarace bývá považována za zdroj mezinárodních obyčejů v oblasti lidských práv.[16] Stejně jako u většiny norem mezinárodního práva je však i v případě

[7] De Schutter (2010), s. 95–96.
[8] Tomuschat (2008), s. 150–151.
[9] Zemanek (2000), s. 2–3.
[10] UN Charter, čl. 55(c).
[11] Ibid, čl. 56.
[12] Charta OSN, čl. 103.
[13] Cot (2011), odst. 76.
[14] Vršanský a Valuch (2012), s. 156.
[15] Malenovský (2008), s. 235.
[16] Charlesworth (2008), odst. 16.

lidských práv obtížné identifikovat subjektivní prvek obyčejové formy. Složitost dokazování přesvědčení subjektů o právní závaznosti lidských práv vychází ze specifického postavení této oblasti v mezinárodním práv: tím, že se většina lidských práv vztahuje k ochraně vlastních obyvatel určitého státu, nevyvolává nutně porušení lidskoprávních závazků požadavek nápravy nebo použití donucovacích prostředků ze strany jiných států. Na druhou stranu je možné najít některé závazky Všeobecné deklarace lidských práv v právních řádech států, v rozhodnutích některých vnitrostátních soudů a v mezinárodních smlouvách, což obecně platí za důkaz závazné povahy obyčejového pravidla.[17] Podle některých je možné prokázat existenci subjektivního prvku lidskoprávní normy rezolucemi Valného shromáždění OSN, ve kterých mohou státy svým hlasováním výslovně uznat své přesvědčení o závaznosti příslušného pravidla.[18]

Formálně závaznou podobu katalogu lidských práv představují dva mezinárodní pakty o lidských právech – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ICCPR) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR). Na ty navázaly další mezinárodní smlouvy, které zpřesňují lidskoprávní závazky ve vztahu k určitým skupinám osob jako například Úmluva o právech dítěte (CER), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) či Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (CERD). Některé tyto mezinárodní smlouvy byly přijaty téměř všemi státy světa, a lze je tak dnes do jisté míry vnímat jako obecně platné lidskoprávní normy.[19]

Vedle tradičních formálních pramenů práva hrají v oblasti lidských práv důležitou roli normy, které nejsou přímo právně závazné, přesto se obecně očekává jejich dodržování. Tyto *soft law* normy jsou charakteristické právně nedokonalým obsahem či formou.[20] Soft law tradičně přestavuje prvotní regulaci určité oblasti, čímž napomáhá k formování závazných norem. Vzniká z vůle subjektů mezinárodního práva, představuje tak společná očekávání v určité oblasti mezinárodního práva. Jednotlivé normy se liší jak v rozsahu závazků, tak v úrovni vymahatelnosti. Přes obecnou právní nezávaznost může mít porušení těchto norem za následek určitý postih dotčeného subjektu, především skrze politický nátlak či jiná retorzní opatření.[21] Naproti tomu může často sloužit jako nástroj výkladu a zpřesnění existujících norem mezinárodního práva.[22]

[17] Malenovský (2008), 192.
[18] Wolfrum (2011), odst. 43.
[19] Lhotský (2012), s. 168.
[20] Thürer (2009), odst. 9.
[21] Malenovský (2008), s. 238.
[22] Benzing (2007), odst. 35.

V kontextu lidskoprávní problematiky stojí za pozornost především normy bez patřičné právní formy, mezi které lze zařadit rezoluce Valného shromáždění OSN, mezinárodní politická ujednání a deklarace, doporučení a stanoviska kvazisoudních[23] orgánů OSN a dalších regionálních orgánů. Tímto směrem se vydávají také komentáře Výborů příslušných lidskoprávních úmluv, které svým výkladem dále zpřesňují a rozšiřují lidskoprávní závazky obsažený v daných smlouvách.

1.2 Jednotlivci v mezinárodním právu

Jednotlivci byli v tradičním pojetí považovány za pouhé objekty mezinárodního práva bez přímých práv a povinností.[24] Tradičně byly za jediné subjekty mezinárodního práva považovány státy.[25] Mezi další subjekty bývají zařazovány mezinárodní organizace a některé zvláštní politické jednotky. Povaha a rozsah právní subjektivity se mezi těmito aktéry především v kontextu mezinárodního práva liší. Zejména v oblasti lidských práv je s rozvojem mezinárodního práva je však stále častěji diskutována otázka právní subjektivity jednotlivců. V současnosti tak dochází k přehodnocení statusu jednotlivců, v důsledku čehož je jim přiznávána alespoň částečná subjektivita.[26]

Mezinárodněprávní subjektivita je obecně definována jako „způsobilost k právům a povinnostem a zpravidla i k právním úkonům“[27] v mezinárodním právu. Ačkoliv se může jevit, že lidská práva přímo přiznávají určitá práva jednotlivcům, ze kterých by bylo možné odvodit jejich hmotněprávní subjektivitu, je nutné si uvědomit, že ochrana těchto práv ve většině případů podléhá suverenitě státu.[28] Povinnosti v oblasti lidských práv jsou také adresované státům, nikoliv jednotlivcům.[29] Dále je vhodné poznamenat, že samotná subjektivita mezinárodních orgánů v oblasti lidských práv je odvozenou z vůle států.

Výrazným znakem posílení mezinárodněprávní subjektivity jednotlivců v oblasti lidských práv je přístup k mezinárodním orgánům, jejichž úkolem je kontrola a implementace dodržování práv stanovených mezinárodním právem. Některé tyto orgány umožňují

[23] Angl. *quasi-judicial*. V českém překladu také „kvazijudiciální“ (Malenovský [2008], s. 282).
[24] Gorski (2013), odst. 8.
[25] Walter (2007), odst. 2.
[26] Koskenniemi (2011), odst. 15.
[27] Malenovský (2008), s. 104.
[28] Autonomie se jednotlivci v tomto kontextu dostává pouze v souvislosti s některými základními lidskými právy, která jsou chráněny kogentními normami mezinárodního práva. I v těchto případech však může nastat situace, kdy je mezinárodním společenstvím tolerováno odchýlení od této normy, a to např. v případě „ohrožení života národa“ (Malenovský [2008], s. 160).
[29] Ačkoliv některé lidskoprávní mezinárodní smlouvy obsahují články týkající se povinností jednotlivců, v praxi se jedná spíše o ustanovení politické povahy, neboť na mezinárodní úrovni neexistují vynucovací mechanismy povinností jednotlivců (Gorski [2013], odst. 49).

jednotlivcům podávat stížnosti týkající se domnělých případů porušení určitých lidských práv. Cílem těchto mechanismů je zajistit, aby určitý stát dodržoval příslušná lidská práva. Jednotlivcům je tímto umožněno vstupovat do mezinárodněprávních poměrů v oblasti vymahatelnosti lidských práv svým jménem. Právě přímý přístup jednotlivců k mezinárodním orgánům, ze kterého vyplývají procesní důsledky, je dnes chápán jako znak částečné, procesněprávní subjektivity jednotlivců.[30] Praktickým projevem schopnosti jednotlivců vstupovat do mezinárodních vztahů svým jménem se v souvislosti s lidskými právy zabývá třetí kapitola této práce.

1.3 Vymahatelnost mezinárodního práva v oblasti lidských práv

Ústřední otázkou nejen lidských práv, ale i mezinárodního práva obecně je zajištění dodržování mezinárodních závazků danými subjekty. Nezastupitelnou roli v implementaci lidskoprávních závazků hrají vnitrostátní procedury jednotlivých států, i v této oblasti však vznikla řada preventivních a reaktivních mezinárodních donucovacích mechanismů.

V souvislosti s ochranou práv stanovených mezinárodním právem je důležitý proces *kontroly*, tedy „ověřování chování subjektů mezinárodního práva z hlediska jejich souladu s převzatými mezinárodněprávními závazky s cílem zabránit porušení těchto závazků, či – podle okolností – taková porušení zjistit.“[31] V oblasti lidských práv bývá kontrola prováděna buď na obecné úrovni, kdy je vyhodnoceno chování dotčeného státu z hlediska dodržování všech lidskoprávních závazků, nebo na konkrétní úrovni, která se zaměřuje na vyšetření jednoho určitého jednání státu, zpravidla v reakci na údajné porušení zaručených práv.[32]

V oblasti mezinárodní ochrany individuálních lidských práv v současnosti neexistuje žádný mezinárodní soud.[33] Pro řešení sporů tak vznikly jiné orgány, které byly podobně jako mezinárodní soudy zřízeny státy, ale jejich mechanismus fungování a povaha vydávaných rozhodnutích se od soudních orgánů liší. Úkolem těchto kvazisoudních orgánů je nalézt rovnováhu mezi zájmy jednotlivců a zájmy států. Mezi kvazisoudní orgány v oblasti lidských práv na mezinárodní úrovni patří především výbory smluvních orgánů OSN a Rada pro lidská práva. Tyto orgány mimo jiné rozhodují ve sporech mezi státy a jednotlivci, tato rozhodnutí

[30] Walter (2007), odst. 18.
[31] Malenovský (2008), s. 255.
[32] Shelton (2006b).
[33] V oblasti lidských práv je samozřejmě činný Mezinárodní trestní soud. Tento orgán je zodpovědný za vyšetřování zločinů genocidy, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, tudíž není pro účely této práce relevantní.

však nejsou svou přímo právně závazná.[34] Důležitými soudními orgány ochrany lidských práv jsou regionální soudy, a sice Evropský soud pro lidská práva, Meziamerický soud pro lidská práva nebo Africký soud pro práva člověka a národů. Současný systém ochrany lidských práv obsahuje také další instrumenty a mezinárodní mechanismy kontroly jejich dodržování. V souvislosti se zaměřením práce na mezinárodní ochranu práva na příznivé životní prostředí na univerzální úrovni je dále pozornost věnována jen mezinárodním kontrolním mechanismům, které souvisejí s ochranou lidských práv v systému Organizace spojených národů.

Existují tři základní formy kontroly dodržování mezinárodních lidskoprávních závazků, a sice pravidelné zprávy států o stavu lidských práv, návštěvy jednotlivých zemí a procedury stížností.[35] První dvě formy mají zpravidla povahu preventivních opatření, zatímco procedury stížností jsou reakcí na domnělé případy porušení lidských práv. Právě možnost jednotlivců domáhat se svých práv je důležitou součástí vynucovacího mechanismu Organizace spojených národů, neboť v případě selhání ochrany těchto práv na národní úrovni poskytují obětem porušení práv prostředky k nápravě. Efektivita vynucovacích mechanismů a celkového systému ochrany lidských práv závisí z velké části právě na zárukách jednotlivcům, jak se práva dovolat. V současnosti mohou být stížnosti na údajná porušení lidských práv podána osmi z devíti smluvních orgánů OSN, Radě pro lidská práva a systému zvláštních procedur.

1.3.1 Smluvní orgány

Název smluvních orgánů vychází z faktu, že jsou tyto orgány založeny mezinárodními smlouvami. Fungování těchto smluvních orgánů OSN je upraveno příslušnou smlouvou, jejich činnost tak není přímo závislá na žádném jiném orgánu. V současnosti je uzavřeno devět stěžejních smluv o lidských právech sjednaných mezi členy Organizace spojených národů. Od uzavření Všeobecné deklarace lidských práv roku 1948 ratifikovali všichni členové OSN alespoň jednu z těchto klíčových smluv a 80 % členů ratifikovalo alespoň čtyři.[36] Členové smlouvy se zavazují zaručit ochranu práv stanovených danou úmluvou.

Každá tato lidskoprávní smlouva ustavuje samostatný smluvní orgán v podobě výboru,[37] který se sestává z odborníků dohlížejících na implementaci dané smlouvy. Tyto smluvní orgány a příslušné smlouvy v současnosti zahrnují:

[34] Je důležité si uvědomit, že právní nezávaznost rozhodnutí přímo nesouvisí s mírou dodržování dané normy. Kromě toho může být předmětem donucovacího mechanismu norma, která také není přímo právně závazná.
[35] Bothe (2010), odst. 77.
[36] OHCHR, Human Rights Bodies.
[37] Výjimkou je CESCR, který vznikl přijetím rezoluce 1985/17 Ekonomické a sociální rady OSN.

- Výbor pro odstranění rasové diskriminace – Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD);
- Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR) – Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (ICESCR);
- Výbor pro lidská práva (HRC) – Mezinárodního pakt o občanských a politických právech (ICCPR);
- Výboru pro odstranění diskriminace žen – Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW);
- Výbor proti mučení – Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CAT);
- Výbor pro práva dítěte – Úmluva o právech dítěte (CRC);
- Výbor pro migrující pracovníky – Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin (CMW);
- Výbor pro práva osob se zdravotním postižením – Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (CRPD);
- Výbor pro nucená zmizení – Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (CED).

Ačkoliv každý smluvní orgán vychází ze samostatné smlouvy, sdílí tyto orgány některé společné znaky fungování. Jedním z úkolů smluvních orgánů je přijímat a posuzovat stížnosti jednotlivců proti členským státům ve věci domnělých porušení lidských práv stanovených příslušnou smlouvou. Výbory dále přijímají zprávy členských států o plnění závazků z příslušných mezinárodních smluv, na základě kterých vydávají stanoviska[38]. Některé smluvní orgány dále mohou přijímat mezistátní stížnosti či provádět šetření[39] v rámci návštěv[40].

Z hlediska sledované problematiky je relevantní právě mechanismus individuálních stížností. Smluvní orgány umožňují jednotlivcům podávat *oznámení*[41] proti státům o domnělém porušení práva zaručeným příslušnou smlouvou. Stížnost může být vůči státu podána pouze za předpokladu, že je daný stát členem příslušné smlouvy a uznal pravomoc příslušného výboru tyto stížnosti přijímat. Uznání mandátu přijímat a posuzovat stížnosti jednotlivců probíhá buď přijetím opčního protokolu k dané smlouvě nebo uznáním příslušného opčního článku smlouvy.

Aby mohl být obsah stížností posouzen výborem, musí být kromě podmínky uznání státu procedury stížností splněna také další kritéria přijatelnosti. Lidskoprávní smlouvy v první

[38] Angl. *concluding observations*.
[39] Angl. *inquiries.*
[40] Angl. *country visits.*
[41] Angl. *communications,* v překladu „oznámení“, svou povahou však de facto označují *stížnosti*. V práci je používán termín „stížnost“.

řadě nepůsobí retroaktivně. Přijatelné jsou tedy pouze stížnosti na případy porušení práv, které se z pohledu dotčeného státu uskutečnily až po vstupu smlouvy v platnost.[42] Podmínka časové působnosti na druhou stranu nevylučuje případy, které sice nastaly před vstupem smlouvy v platnost, ale následky přetrvávají či přetrvaly i po této době.[43]

Stížnosti mohou být dále podány pouze přímými obětmi domnělého porušení práva, případně je možné je s jejich souhlasem podat jejich jménem.[44] Tento předpoklad má za cíl vyloučit stížnosti podané třetí stranou pouze ve veřejném zájmu, tedy aniž by byla přímo porušena její práva. Obětí může být pro účely smluvních orgánů jak jednotlivec, tak supina jednotlivců.

Před přijetím stížnosti je nutné také prokázat, že stěžovatel vyčerpal všechny dostupné domácí opravné prostředky.[45] Než je případ přednesen na mezinárodní úroveň, dávají smluvní orgány tímto požadavkem členským státům možnost vypořádat se s danou stížností pomocí svých národních orgánů. Mezinárodní právo zpravidla stanoví, že vyčerpány musí být pouze domácí prostředky vedoucí k efektivní nápravě. Tato zásada se tak netýká opravných prostředků, které by byly zřejmě neúčinné, příliš zdlouhavé nebo nedostupné.[46] Po vyčerpání domácích prostředků je nutné podat stížnost mezinárodním smluvním orgánům v co nejkratší době.[47] Tento požadavek poskytuje státům a smluvním orgánům možnost včasné reakce a zaručuje efektivnější dokazování.

Smluvní orgány obecně stanoví, že stížnosti se nesmí týkat věcí, které byly nebo jsou současně projednávány jiným mezinárodním mechanismem stížností na globální či regionální úrovni.[48] Stejnou věcí se ve smyslu smluvních orgánů rozumí „stejná stížnost týkající se téhož jedince, který předložila tato osoba nebo jiná osoba zmocněná jednat jeho jménem“[49]. Tímto kritériem přípustnosti je eliminována duplicita stížností na mezinárodní úrovni.

Vyloučeny jsou také stížnosti, které se jeví jako zjevně neopodstatněné.[50] Jinými slovy, stížnosti jednotlivců musí obsahovat dostatečné informace nasvědčující přípustnosti stížnosti. V neposlední řadě jsou vyloučeny stížnosti, které jsou anonymní. Nesplnění tohoto formálního

[42] Shelton (2006a), odst. 29.
[43] Ibid, odst. 29.
[44] Van Boven (2007), odst. 9.
[45] Např. Opční protokol k ICCPR, čl. 5, odst. 2(a); Opční protokol k ICESCR, čl. 3, odst. 1; Opční protokol k CEDAW, čl. 4, odst. 1.
[46] Crawford a Grant (2007), odst. 19.
[47] Výbory stanoví zpravidla limit 6 měsíců (Shelton [2006a], odst. 30).
[48] Např. Opční protokol k ICCPR, čl. 5, odst. 2(a); Opční protokol ICESCR, čl. 3, odst. 2(c); Opční protokol k CEDAW, čl. 4, odst. 2(a).
[49] De Schutter (2010), s. 826.
[50] Např. Opční protokol k ICCPR, čl. 3; Opční protokol k ICESCR, čl. 3, odst. 2(e); Opční protokol k CEDAW, čl. 4, odst. 2(c).

kritéria na rozdíl o těch výše uvedených a priori nevylučuje přípustnost stížnosti při opětovném podání po doplnění chybějících dat.

Jestliže stížnost splňuje všechna procedurální kritéria přijatelnosti, může příslušný výbor přistoupit k rozhodování o meritu stížnosti. Smluvní orgány v této fázi posuzují obsahovou stránku stížnosti, tedy zda stát skutečně porušil právo stanovené danou smlouvou. Dotčený stát je nejprve přizván k poskytnutí odpovědi[51], na které může oznamovatel odpovědět. Smluvním orgánům je tak umožněno rozhodnout na základě úplných informací poskytnutých oběma dotčenými stranami. Pokud stát ke stížnosti svou odpověď nepřipojí, učiní výbor rozhodnutí jen na základě informací obsažených ve stížnosti podané jednotlivcem. Stížnosti a odpovědi dotčených aktérů jsou veřejně přístupné, nicméně proces posuzování stížností je neveřejný.[52] Rozhodnutí je zasláno dotčenému státu i oznamovateli a je veřejné. Pokud výbor rozhodne, že se stát dopustil porušení práva zaručeného určitou smlouvou, je vyzván k poskytnutí zprávy o přijatých krocích vedoucích k implementaci doporučeních obsažených v rozhodnutí výboru. Jestliže podle výboru nedošlo k porušení práva, je stížnost označena za nepřijatelnou a případ uzavřen.

Ačkoliv nejsou rozhodnutí[53] výborů sama o sobě právě závazná, samy výbory je označují za „závazný výklad dotčené smlouvy“[54], které jsou pro členské státy závazné. Je také nutné si uvědomit, že státy projevily vůli respektovat stanoviska výboru přijetím opčního protokolu nebo prohlášením o přijetí opčního článku, které upravují procedury stížností jednotlivců. Otázka závaznosti se nabízí také v souvislosti s obecnými komentáři[55], kterými výbory interpretují a upřesňují závazky příslušných smluv. Ačkoliv nemají komentáře výborů právně závaznou povahu, jsou důležitou součástí vynucovacího mechanismu ustanovených danými smlouvami, neboť „odrážejí cíle, k jejichž dosažení si kontrolní orgány přejí, aby smluvní strany usilovaly, a slouží jako autoritativní výklad ustanovení smluv.“[56]

Kromě stížností jednotlivců jsou některým smluvní orgánům k dispozici další dva mechanismy stížností, a sice šetření[57] a mezistátní stížnosti[58]. Úkolem důvěrných šetření je řešit systematická porušení lidských práv v určitém státě na základě individuálního oznámení,

---

[51] Angl. *response*. Stát je přizván k poskytnutí dodatečných informací, vyjasnění a relevantních komentářů.
[52] Např. Opční protokol k ICCPR, čl. 5, odst. 3; Opční protokol ICESCR, čl. 8, odst 2; Opční protokol k CEDAW, čl. 7, odst. 2.
[53] Angl. v*iews*, v případě CERD o*pinions*. V překladu se tak jedná spíše o „názory“, ačkoliv svou povahou připomínají *rozhodnutí*.
[54] De Schutter (2010), s. 826.
[55] Angl. *general comments*.
[56] Ando (2008), odst. 41.
[57] Angl. c*onfidential inquireies*.
[58] Angl. *inter-state communications*.

zatímco mezistátní stížností se zabývají stížností na porušení práv ustanovených příslušnou lidskoprávní smlouvou obdržených jiným státem. V praxi nejsou tyto mechanismy téměř využívané, proto nejsou pro účely práce relevantní.

1.3.2 Rada pro lidská práva

Rada pro lidská práva patří do skupiny orgánů vycházejících z Charty OSN. Tyto orgány jsou založeny rezolucemi základních orgánů OSN ustavených Chartou. Na rozdíl od smluvních orgánů se tak působnost těchto orgánů dotýká všech členských států Organizace spojených národů. V tomto smyslu tak mají tyto orgány de facto univerzální působnost. Rada, která roku 2006 nahradila Komisi pro lidská práva, je stěžejním mezinárodním orgánem zodpovědným za prosazování a ochranu lidských práv ve světě. Mezi její hlavní úkoly patří řešení případů porušení lidských práv a vydávání doporučení.[59]

Rada pro lidská práva navázala na Komisi přijetím vlastního mechanismu stížností, které mají za cíl řešit „systematické případy hrubého a prokázaného porušování lidských práv a základních svobod vyskytujícími se kdekoliv na světě za jakýchkoliv okolností“[60]. Spíše než na řešení jednotlivých případů domnělých porušení lidských práv se tak mechanismus stížností Rady pro lidská práva soustředí na systematické porušování v celé oblasti lidských práv na určitém území, nikoliv na individuální případy porušení konkrétních práv. Do hodnocení mezinárodní ochrany lidských práv v oblasti životního prostředí tak není mechanismus stížností Rady zařazen. Jeho detailnější fungování tak není pro účely práce relevantní.

Druhým důležitým implementačním mechanismem v gesci Rady pro lidská práva je vydávání Univerzální periodického přezkumu[61]. Tato procedura má za cíl zkoumat stav lidských práv v členských státech OSN. Ačkoliv se jedná o jedinečný univerzální mechanismus, jedná se o preventivní mechanismus ochrany lidských práv, tudíž ani touto procedurou se práce blíže nezabývá.

1.3.3 Zvláštní procedury

Důležitým mechanismem odvozeným od Rady pro lidská práva jsou zvláštní procedury[62], které jsou tvořeny nezávislými experty jmenovanými Radou.[63] Jmenováni jsou buď jednotlivci, a to zvláštní zpravodajové a nezávislí experti, nebo pracovní skupina. Zvláštní procedury mají podobu buď tematického mandátu, který má za cíl kontrolovat, vyšetřovat

[59] A/RES/60/251, odst. 3
[60] A/HRC/RES/5/1, odst. 85.
[61] Angl. *Universal Period Review*.
[62] Angl. s*pecial procedures.*
[63] Zvláštní procedury zavedla Komise pro lidská práva, na které navázala Rada pro lidská práva.

a veřejně informovat o konkrétní lidskoprávní problematice na globální úrovni, nebo podobu územního mandátu, který se zaměřuje na stav lidských práv v určité zemi. K lednu 2018 bylo Radou pověřeno 44 tematických[64] a 12 územních[65] mandátů.

Specifické postavení zvláštních procedur vychází z povahy jejich mandátu, který je odvozený z Rady pro lidská práv, a také tak patří mezi orgány vycházející z Charty OSN s potenciálně univerzální působností. Zvláštní procedury hrají důležitou roli v mezinárodní ochraně lidských práv; jelikož jejich mandát nepodléhá ratifikaci žádného dodatečného právního instrumentu, jsou často prvními orgány, které upozorní na určité případy porušení lidskoprávních závazků.[66] Mezi nástroje zvláštních zpravodajů v oblasti mezinárodní ochrany lidských práv patří řešení stížností jednotlivců na domnělá porušení lidských práv státy a uskutečňování státních návštěv[67]. Zvláštní zpravodajové pravidelně podávají zprávy Radě pro lidská práva a často také Valnému shromáždění. Oba orgány tak mohou doporučení zvláštních zpravodajů podpořit svými rezolucemi.

Důležitým nástrojem mezinárodní ochrany lidských práv zvláštních zpravodajů jsou procedury projednávání stížností jednotlivců. Podobně jako v mechanismu stížností smluvních orgánů umožňují zvláštní procedury jednotlivcům podávat stížnosti na domnělé případy porušení lidských práv. Porušení jsou vyhodnocována na základě „mezinárodně uznávaných standardů lidských práv … a mezinárodních úmluv, kterých je daný stát členem.“[68] Samotný Manuál zvláštních zpravodajů stanoví, že účelem procedur stížností je „získat vysvětlení v reakci na údajná porušení [lidských práv] a podporovat opatření k ochraně lidských práv“[69]. Touto formulací zvláštní procedury explicitně zdůrazňují požadavek spolupráce států.

---

[64] Zmizení (založeno v roce 1980); popravy (1982); mučení (1985); náboženské vyznání či přesvědčení (1986); obchod s dětmi (1990); svévolná zadržování (1991); rasismus (1993); svoboda názoru a projevu (1993); násilí proti ženám (1994); nezávislost soudců a advokátů (1994); nebezpečné látky (1995); chudoba (1998); vzdělání (1998); migranti (1999); bydlení (2000); obránci lidských práv (2000); výživa (2000); zahraniční dluh (2000); domorodé národy (2001); obchod (2001); osoby afrického původu (2002); zdraví (2002); obchodování s lidmi (2004); vnitřně vysídlené osoby (2004); mezinárodní solidarita (2005); problematika menšin (2005); terorismus (2005); žoldnéři (2005); otroctví (2007); voda a sanitace (2008); kulturní práva (2009); svoboda pokojného shromažďování a sdružování (2010); ženy v právu a praxi (2010); business (2011), mezinárodní pořádek (2011); pravda, spravedlnost, odškodnění a záruky neopakování (2011), životní prostředí (2012); starší osoby (2013); jednostranná donucovací opatření (2014); zdravotní postižení (2014); albinismus (2015); soukromí (2015); rozvoj (2016); sexuální orientace a genderová identita (2016); malomocenství (2017) (OHCHR, Special Procedures Thematic Mandates).

[65] Myanmar (založeno v roce 1992), Kambodža (1993), Palestinská okupovaná území (1993), Somálsko (1993), Sudán (1993), Korejská lidově demokratická republika (2004), Bělorusko (2012), Eritrea (2012), Íránská islámská republika (2011), Syrská arabská republika (2011), Mali (2013), Středoafrická republika (2013) (OHCHR, Special Procedures Country Mandates).

[66] Berger (2013), odst. 2.

[67] Angl. *country visits*.

[68] A/HRC/RES/5/2, odst. 6(c).

[69] Manual of Operations, odst. 30.

Ačkoliv Manuál zdůrazňuje, že mechanismus stížností zvláštních zpravodajů není náhradou za vnitrostátní soudní řízení,[70] neobsahují kritéria přijatelnosti stížností požadavek vyčerpat domácí opravné prostředky. Tím se zásadně liší od procedur stížností smluvních orgánů. Upuštěním od tohoto kritéria směřují zvláštní procedury k „rychlému jednání, které je zaměřené na ochranu obětí“[71]. Také projednávání jiným mezinárodním nebo regionálním mechanismem stížností není překážkou k projednávání stížnosti, oznamovatelům je však doporučeno poskytnout úplné informace o všech krocích podniknutých v souvislosti s daným případem jinými orgány, a to včetně těch národních.[72]

Podání stížnosti je umožněno jednotlivcům a skupině jednotlivců za předpokladu, že jsou obětmi porušení některého práva, případně jejich zástupcům, kteří jsou mají o situaci „přímou znalost“.[73] Tento předpoklad umožňuje jiným osobám a organizacím podat stížnost bez explicitního zmocnění přímé oběti, pokud jsou o případu dostatečně informovaní. Nejsou přípustné stížností, které jsou zjevně neopodstatněné nebo anonymní.[74]

Reakce na obdržené stížnosti, které pověření představitelé zasílají dotčeným státům, má formu obviňujících dopisů[75] nebo urgentních apelů[76]. Dotčený stát je po zaslání obviňujícího dopisu požádán o poskytnutí odpovědi do dvou měsíců, v případě urgentních apelů do jednoho měsíce.[77] Samotné stížnosti a odpovědi na ně nejsou zveřejňována až do ukončení řízení.[78] Po vyhodnocení všech dostupných informací mohou představitelé zvláštních procedur zahájit další šetření, vydat doporučení či stanovisko, zveřejnit zprávu nebo podniknout „další příslušné kroky určené k dosažení cílů mandátu“.[79] Povaha rozhodnutí zvláštních procedur je v důsledku podobně jako v případě smluvních orgánů právně nezávazná. Je však nutné si uvědomit, že zvláštní procedury vycházejí z lidskoprávních norem, které by měly odrážet mezinárodně uznávané lidskoprávní závazky.

[70] Manual of Operations, odst. 30.
[71] Ibid, odst. 47.
[72] Ibid, odst. 39.
[73] A/HRC/RES/5/2, odst. 9(d).
[74] Ibid, odst. 9(a)
[75] Angl. *letters of allegation*.
[76] Angl. *urgent appeals*.
[77] Manual of Operations, odst. 48 a 45.
[78] Ibid, odst. 37.
[79] Ibid, odst. 36.

2. Přístupy k pojetí práva na příznivé životní prostředí

Před posouzením mezinárodní ochrany práva na příznivé životní prostředí v jednotlivých mechanismech je nutné charakterizovat pojetí tohoto práva v mezinárodním systému ochrany lidských práv. Stěžejní otázkou v souvislosti s pojetím práva na příznivé životní prostředí je samotný vztah mezi lidskými právy a životním prostředí. První takový přístup předpokládá, že životní prostředí je podmínkou pro požívání lidských práv.[80] V tomto pojetí je život, zdraví a způsob života člověka do určité míry závislý na kvalitě okolního životního prostředí a poškození tohoto prostředí ovlivňuje možno naplňování některých lidských práv. Z lidskoprávního hlediska má v tomto pojetí ochrana životního prostředí význam právě z důvodu ochrany lidských práv.

Podle druhého přístupu je naopak možné lidská práva chápat jako prostředek ochrany životního prostředí.[81] Tento přístup předkládá možnost využití ochrany lidských práv pro zajištění určité kvality životního prostředí, čímž zdůrazňuje environmentální dimenzi některých lidských práv. Na rozdíl od environmentálních režimů je v oblasti lidských práv snazší identifikace držitelů těchto práv, kterým je zároveň umožněno domáhat se svých práv u soudních a kvazisoudních orgánů. Na druhou stranu je patrné, že právě z nutnosti ustanovení přímé spojitosti mezi poškozením životního prostředí a dopadu na určitá lidská práva je úroveň a rozsah ochrany životního prostředí prostřednictvím tohoto přístupu omezená.[82]

Třetí pojetí zahrnuje ochranu lidských práv a životního prostředí do konceptu udržitelného rozvoje.[83] Toto pojetí vztahu mezi lidskými právy a životního prostředí zdůrazňuje potřebu vyvažování ekonomické, environmentální a sociální dimenze rozvoje, jejichž cíle mohou být v některých případech protichůdné. V tomto pojetí je tak nutné ochranu lidských práv a životního prostředí vnímat jako součást většího konceptu, v rámci kterého může být tento vztah jak synergický, tak protichůdný. Tento přístup zároveň podtrhává skutečnost, že se výše popsané přístupy nutně vzájemně nevylučují a v praxi se mohou překrývat.

Vztah mezi lidskými právy a životním prostředím souvisí také s otázkou *jak* jsou práva a povinnosti identifikovány. V přeneseném smyslu se takové úvahy zabývají otázkou, zdali je nutné ustavit samostatné lidské právo na příznivé životní prostředí. První přístupem ke vztahu ochrany lidských práv a životního prostředí je prostřednictvím jiných ukotvených lidských práv

[80] A/HRC/19/34, odst. 7.
[81] Ibid, odst. 8.
[82] Dupuy a Viñuales (2015), s. 329.
[83] A/HRC/19/34, odst. 9.

jako práva na život, práva na zdraví či práva na přiměřenou životní úroveň.[84] Druhý přístup navrhuje zakotvení práva na příznivé životní prostředí jako samostatné hmotné lidské právo.[85] Podle třetího pojetí je nakonec nutné zajistit ochranu životního prostředí a lidských práv procesními právy.[86] Těmto třem přístupům odpovídá struktura této kapitoly. Je vhodné si uvědomit, že tyto přístupy se vzájemně nevylučují a jejich vzájemná aplikace může synergicky přispívat k realizaci práva na ochranu životního prostředí. Avšak způsob úpravy takového práva je přímo spjatý s účinností tohoto práva ve smyslu jeho vymahatelnosti a možnosti jednotlivců se tohoto práva domáhat.

2.1 Právo na příznivé životní prostředí prostřednictvím jiných lidských práv

Většina současných lidskoprávních mezinárodních smluv byla přijata předtím, než se právo na určitou kvalitu životního prostředí dostalo do zájmu mezinárodního společenství. Závazky obsažené v těchto obecných lidskoprávních smlouvách tak nebyly koncipovány přímo pro ochranu životního prostředí. V takových právech je nutné environmentální rozměr nejdříve identifikovat, a to především prostřednictvím interpretací mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, které právo na příznivé životní prostředí aplikují a dále rozvádějí. Neexistence mezinárodního soudu pro lidská práva dává v interpretaci existujících závazků prostor kvazisoudním orgánům jako výborům smluvních orgánů OSN, Radě pro lidská práva a zvláštním procedurám. Tyto orgány vydávají množství dokumentů, které se souvislosti mezi existujícími lidskými právy a životním prostředím zabývají. Mezi regionální instituce v této oblasti patří Evropský soud pro lidská práva, Meziamerický soud pro lidských práva, Africká komise a Africký soud pro práva člověka a národů, které vychází z vlastních mezinárodních smluv.

Naší cílem není analýza metod interpretace práva, podstatné je uvědomit si silnou institucionalizaci v oblasti ochrany lidských práv, která má jako instrument soft law jistý normotvorný účinek. Hmotněprávní záruky spojené s ochranou životního prostředí se nejčastěji spojují s právy týkající se zdraví člověka a s kulturními právy domorodých národů.[87] Toto pojetí vychází z předpokladu, že zajištění určité kvality životního prostředí je nezbytné pro požívání určitých lidských práv. Výklad konkrétních právních norem přirozeně reaguje na společenské

[84] Müllerová (2016), s. 62.
[85] Ibid, s. 63.
[86] Ibid, s. 68.
[87] Dupuy a Viñuales (2015), s. 304.

změny a vývoj mezinárodního společenství. Environmentální aspekt těchto práv je tak neustále rozvíjen a stejně tak je vztah k ochraně životního prostředí rozpoznáván u dalších existujících lidských práv.

Analýzou konkrétních environmentálních hrozeb pro lidská práva se zabývá například Analytická studie Vysokého komisaře OSN pro lidská práva z roku 2011.[88] Závěr této studie, tedy že většina škod na životním prostředí má přímý či nepřímý negativní dopad na požívání lidských práv,[89] slouží jako východisko dalších úvah.[90] Aplikace práva na příznivé životní prostředí prostřednictvím jiných lidských práv je v principu antropocentrická,[91] neboť takový přístup vychází z předpokladu, že ochrana životního prostředí je předpokladem pro naplňování určitých lidských práv. V tomto smyslu se tak jedná o *ekologizaci* existujících lidských práv.[92] I environmentální aspekt existujících lidských práv je nicméně možné v širším smyslu chápat jako součást práva na příznivé životní prostředí.

2.1.1 Kulturní práva

Podle Výboru pro lidská práva je ochrana životního prostředí spojená s mimo jiné s kulturními právy. Výchozím je v tomto kontextu Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který přiznává „příslušníkům [etnických, náboženských nebo jazykových] menšin … právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury“[93]. Podle obecného komentáře k tomuto ustanovení může toto právo spočívat také ve „způsobu života, který je úzce spjatý s územím a využíváním jeho zdrojů …, zejména v případě domorodých národů. Toto právo může zahrnovat tradiční aktivity jako rybaření či lov a právo žít v zákonem chráněných rezervacích.“[94] Podle Výboru mají státy odpovědnost zabránit případům porušení životní prostředí domorodých národů a jiných menšin, které by měly dopad na využívání jejich územím či přírodních zdrojů, a dále podporovat efektivní veřejnou účast dané menšiny při rozhodování, které se jí dotýká.[95]

Potřebu ochrany životního prostředí pro zachování práv domorodých obyvatel opakovaně identifikovali i zvláštního zpravodajové pro práva domorodých národů ustavené Radou pro lidská, původně jmenované Komisí pro lidská práva. Ti během výkonu svých

[88] A/HRC/19/34, kap. 3.
[89] Ibid, odst. 22.
[90] Problematikou prokázání dopadů environmentálních škod na lidská práva se např. v souvislosti s klimatickou změnou detailněji zabývá Dupuy a Viñuales (Dupuy a Viñuales [2015], s. 327–331)
[91] Více o konceptu antropocentrismu a ekocentrismu např. Bosselmann (Bosselmann [2009]).
[92] Leib (2011), s. 71.
[93] ICCPR, odst. 27.
[94] CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, odst. 3(2) a 7.
[95] Ibid, odst. 7 a 9.

mandátů zdůraznili povinnost chránit kulturní práva domorodých národů především v souvislosti se zachováním přístupu k jejich území a přírodním zdrojům.[96] Výroční zpráva zvláštního zpravodaje z roku 2017 se pak podrobně zabývá dopady klimatické změny na domorodé národy.[97] Ta se zabývá především nedostatečnou garancí procesních práv domorodých obyvatel v souvislosti s financováním opatřeních proti klimatické změně, která zákonitě vede k nedostatečné ochraně práv těchto menšin.[98]

K obdobnému závěru došel na regionální úrovni i Meziamerický soud pro lidská práva, ačkoliv tento orgán začlenil ochranu kulturních práv ve vztahu k životnímu prostředí rozšířením konceptu vlastnického práva[99], práva na život a práva na zdraví. Ústředním motivem však zůstává ochrana území patřících domorodým národům před environmentálními škodami, neboť tato území se svými přírodními zdroji patří k jejich kultuře a tradičnímu způsobu života.[100]

Je vhodné podotknout, že aplikací tohoto přístupu v souvislosti s ochranou životního prostředí je de facto přiznáno právo na příznivé životní prostředí i budoucím generacím. Kolektivní kulturní práva jsou tak nepřímo schopna rozšířit koncept uplatňování lidských práv, který je jinak zaměřený na vznik individuálního porušení v současnosti či bezprostřední budoucnosti.

2.1.2 Právo na život a zdraví

Právo na život je základní lidské právo zakotvené ve všech základních lidskoprávních dokumentech na mezinárodní úrovni. Právo na život je upraveno například Všeobecnou deklarací lidských práv[101] a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech[102]. Na regionální úrovni přiznává právo na život každému člověku Africká charta pro lidská práva a práva národů,[103] Americká úmluva o lidských právech[104] či Evropská úmluva o ochraně lidských práv[105]. Právo na život je ze své podstaty možné považovat za nadřazené ostatním lidskoprávním normám, jelikož život člověka je nutným předpokladem pro požívání ostatních lidských práv. Ačkoliv je toto právo ve zmíněných dokumentech explicitně vyjádřeno

[96] A/HRC/4/32, odst. 49–52; A/HRC/21/47, odst. 50.
[97] A/HRC/36/46.
[98] Ibid, odst. 118–123.
[99] Angl. *right to property*.
[100] Shelton (2010), s. 274–275.
[101] UDHR, čl. 3.
[102] ICCPR, čl. 6, odst. 1.
[103] African Charter on Human and Peoples' Rights, čl. 4.
[104] American Convention on Human Rights, čl. 4.
[105] European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, čl. 2.

především ve smyslu zákazu svévolného zabití, je možné toto právo interpretovat i v širším pojetí včetně jeho environmentální dimenze.

Výbor pro lidská práva ve svém obecném komentáři týkajícího práva na život v článku 6 Mezinárodního paktu občanských a politických práv deklaroval, že „[v]ýraz ‚inherentní právo na život' nelze chápat restriktivním způsobem a ochrana tohoto práva vyžaduje, aby státy přijaly pozitivní opatření."[106] Tímto komentářem Výbor potvrdil povinnost států zabezpečit životy svých obyvatel nad rámec negativního závazku státních orgánů nepoužití síly. Nepřímo se environmentální dimenze tohoto práva dotknul Výbor ve svém dalším komentáři k článku 6 Paktu, který zmiňuje rizika jaderných zbraní v souvislosti s využitím přírodních zdrojů.[107] Podle Výboru vývoj a šíření těchto zbraní „nejenže ohrožují lidský život, ale také absorbuje zdroje, které by jinak mohly být využity pro životně důležité hospodářské a sociální účely … a tím podpořit a zajistit požívání lidských práv pro všechny."[108]

Nutnost ochrany životního prostředí pro požívání práva na život explicitně zmiňuje poslední obecný komentář Výboru k tomuto právu, podle kterého „[p]ovinnost chránit život také znamená, že členské státy by měly přijmout vhodná opatření k řešení obecných podmínek ve společnosti, které mohou vést k přímému ohrožení života nebo k tomu, aby jednotlivci nemohli požívat svého práva na důstojný život. Tyto všeobecné podmínky mohou zahrnovat vysokou úroveň … degradace životního prostředí"[109]. Podle Výboru „[z]horšování životního prostředí, změna klimatu a neudržitelný rozvoj představují některé z nejnaléhavějších a nejvážnějších hrozeb pro schopnost současných a budoucích generací požívat práva na život."[110]

Podobný vztah byl ustanoven mezi životním prostředím a právem člověka na zdraví, neboť čisté životní prostředí je předpokladem pro zdraví člověka. Právo na zdraví je na mezinárodní úrovni upraveno především Všeobecnou deklarací lidských práv,[111] Mezinárodním paktem hospodářských, sociálních a kulturních práv[112] a Úmluvou o právech dítěte[113]. V regionálním kontextu je toto právo zahrnuto v Africké chartě pro lidská práva a práva národů,[114] v Dodatkovém protokolu k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti

[106] INT/CCPR/GEC/6630, odst. 5.
[107] INT/CCPR/GEC/4723.
[108] Ibid, odst. 3.
[109] CCPR/C/GC/36, odst. 26.
[110] Ibid, odst. 62.
[111] UDHR, čl. 25.
[112] ICCPR, čl. 12.
[113] CRC, čl. 24.
[114] African Charter on Human and Peoples' Rights, čl. 16.

hospodářských, sociálních a kulturních práv[115] a Evropské sociální chartě[116].[117] Ve své původní podobě je právo v mezinárodních dokumentech definováno jako právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví, a to jak fyzického, tak duševní. Pojetí tohoto práva v současnosti není omezeno na zdravotní péči, nýbrž zahrnuje i ochranu před environmentálními hrozbami.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech přiznává člověku právo „na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.“[118] K dosažení uskutečněné tohoto práva jsou podle úmluvy smluvní strany povinni mj. „zlepšit všechny stránky vnějších životních podmínek a průmyslové hygieny,“[119] nikoliv však kvalitu životního prostředí jako takovou. Nicméně podle obecného komentáře Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva k článku 12 Paktu je právo na zdraví inkluzivní a vztahuje se tak „také na základní determinanty zdraví jako je přístup k bezpečné a pitné vodě a odpovídající sanitace, přiměřený přísun bezpečných potravin, výživa a bydlení, zdravé pracovní podmínky a podmínky životního prostředí“[120]. Výbor tak zdůrazňuje stav životního prostředí jako důležitý aspekt ochrany práva na zdraví, což nepřímo vede k ochraně životního prostředí.

Obdobnou souvislost mezi ochranou životního prostředí a požíváním práva na zdraví identifikoval i Výbor pro práva dítěte. Podle Úmluvy o právech dítěte jsou smluvní státy zavázány „potírat nemoci a podvýživu … mimo jiné také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí.“[121] V obecném komentáři k právu na zdraví dítěte Výbor tento koncept rozšiřuje deklarací, že „[s]táty by měly přijmout opatření k řešení nebezpečí a rizik, která lokální znečištění životního prostředí představují pro zdraví dětí [a] měly by umístit zájmy zdraví dětí centra svých adaptačních a mitigačních strategií pro změnu klimatu.“[122]

Otázkou zůstává skutečná míra ochrany životního prostředí prostřednictvím práva na život a práva na zdraví.[123] V nejužším pojetí je možné dovolat se práva na příznivé životní prostředí až ve chvíli, kdy se projeví vazba mezi environmentálními škodami a újmě na životě či zdraví člověka. Právo na život a zdraví má přitom potenciál zahrnovat i preventivní ochranu

[115] Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, čl. 10.
[116] European Social Charter, čl. 11.
[117] Leib (2011), s. 78.
[118] ICCPR, čl. 12, odst. 1
[119] ICCPR, čl. 12, odst. 2(b).
[120] E/C.12/2000/4, odst. 11.
[121] CRC, čl. 24, odst. 2(c)
[122] CRC/C/GC/15.
[123] Leib (2011), s. 76.

před environmentálními riziky bez přímého ohrožení člověka. K obdobnému závěru došel i Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, který v roce 2016 publikoval analytickou studii o vztahu mezi změnou klimatu a lidským právem na nejvyššího dosažitelného standardu tělesného a duševního zdraví.[124] Podle této studie „musí vlády, občanská společnost, soukromý sektor, mezinárodní partneři a jednotlivci v zájmu naplnění práva na zdraví spolupracovat na ochraně životního prostředí a dosažení udržitelného rozvoje, který uspokojí potřeby současných i budoucích generací.“[125]

2.1.3 Právo na přiměřenou životní úroveň

Spojitost je možné nalézt také mezi stavem životního prostředí a právem na přiměřenou životní úroveň. Právo člověka na určitý stupeň životní úrovně přiznává Všeobecná deklarace lidských práv[126] či Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech,[127] pro určitou skupinu obyvatel pak Úmluva o právech dítěte[128] a Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen[129]. Připomeňme, že tuto souvislost zdůraznil Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva již v souvislosti s právem na zdraví, které se podle něj vztahuje také na „přístup k bezpečné a pitné vodě a odpovídající sanitaci, přiměřený přísun bezpečných potravin, výživu a bydlení, zdravé pracovní podmínky a podmínky životního prostředí“[130]. Výbor pro práva dítěte podobně právo na zdraví dítěte komentuje tím, že „přiměřené bydlení patří mezi základní požadavky pro zdravou výchovu a rozvoj [a] státy by měly regulovat a sledovat dopad podnikatelských činností na životní prostředí, které mohou ohrozit právo dětí na zdraví, potravinové zabezpečení a přístup k bezpečné pitné vodě a hygienickým zařízením.“[131] Právo na zdraví a právo na přiměřenou životní úroveň se tak jako součást sociálních práv ve vztahu k ochraně životního prostředí do určité míry překrývají.

Explicitní „právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu“[132] garantuje Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Do toho práva zahrnuje Pakt také „dostatečnou výživu, šatstvo, bydlení, a [právo] na neustálé zlepšování životních podmínek a … právo každého na osvobození od hladu.“[133] V prvním obecném komentáři Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva stanovil, že „bydlení by

[124] A/HRC/32/23.
[125] Ibid, odst. 53.
[126] UDHR, čl. 15.
[127] ICESCR, čl. 11.
[128] CRC, čl. 27
[129] CEDAW, čl. 14.
[130] E/C.12/2000/4, odst. 11.
[131] CRC/C/GC/15.
[132] ICESCR, čl. 11, odst. 1.
[133] Ibid, čl. 11, odst. 1 a 2.

nemělo být stavěno ve znečištěných lokalitách ani v bezprostřední blízkosti zdrojů znečištění, které ohrožují právo obyvatel na zdraví.“[134] V této souvislosti tak Výbor vyjádřil potřebu chránit životní prostředí pro požívání práva člověka na přiměřené bydlení.

Obsahem práva na dostatečnou výživu je podle Výboru mimo jiné zajištění opatření proti kontaminaci potravin,[135] ke které by mohlo dojít také „prostřednictvím špatné environmentální hygieny“[136]. Ani právo na přiměřené bydlení, ani právo na dostatečnou výživu však v pojetí Výboru nezahrnuje ochranu kvalitu životního prostředí obecně. Negativní dopad škod na životním prostředí na tato práva naopak pravidelně zmiňuje Rada pro lidská práva včetně zvláštních zpravodajů pro bydlení a výživu, podle kterých je požívání těchto práv ohroženo „environmentální degradací, desertifikací, globální klimatickou změnou a přírodními katastrofami“.[137]

Výčet jednotlivých práv v rámci práva na přiměřenou životní úroveň zakotveného Mezinárodním paktem pro hospodářská, sociální a kulturní práva není taxativní. V kontextu práva na přiměřenou životní úroveň a práva na zdraví tak bylo umožněno Výboru uznat existenci práva na vodu, která je podle něj „omezeným přírodním zdrojem a veřejným statkem zásadním pro život a zdraví.“[138] Jako lidské právo zaručuje právo na vodu každému člověku „dostatečnou, bezpečnou, přijatelnou, fyzicky přístupnou a cenově dostupnou vodu pro osobní i domácí použití“[139] a jejím komponentem je právo na zajištění přiměřené sanitace.[140] Podle Výboru by měly smluvní strany přijmout opatření k zajištění

> dostatečné a bezpečné vody pro současné i budoucí generace, … zahrnující: (a) snížení vyčerpávání vodních zdrojů prostřednictvím neudržitelné těžby, odklonů a přehrazováním; b) snižování a odstraňování kontaminace povodí a vodních ekosystémů látkami jako radiací, škodlivými chemikáliemi a lidskými exkrementy; c) sledování vodních zásob vody; d) zajištění toho, aby navrhovaný územní rozvoj nezasahoval do přístupu k vodě; e) posuzování dopadů činností, které mohou mít dopad na dostupnost vody a přírodní ekosystémy povodí, jako změna klimatu, desertifikace a zasolování půd, deforestace a ztráta biodiverzity; f) zvýšení efektivního využívání vody koncovými uživateli; g) snižování plýtvání vodou při její distribuci[141]

Právo na vodu se tak de facto samo o sobě nachází mezi oblastmi lidských práv a životního prostředí, neboť v interpretaci Výboru zahrnuje jak ochranu lidských práv

[134] INT/CESCR/GEC/4759, odst. 8(f).
[135] E/C.12/1999/5, odst. 8.
[136] Ibid, odst. 10.
[137] A/HRC/19/34, odst. 49
[138] E/C.12/2002/11.
[139] Ibid.
[140] Ibid.
[141] Ibid.

zajištěním přístupu k vodě, jehož předpokladem je však ochranu vody jako přírodního zdroje. Jedním z nepřímých efektů takového pojetí je pak rozšíření ochrany práva na vodu i pro budoucí generace, třebaže takové právo není prakticky vymahatelné.

Na vztah mezi právem na vodu a životním prostředím odkazují zvláštní zpravodajové pro vodu a sanitaci jmenovaní Komisí, resp. Radou pro lidská práva.[142] Již na konci 90. let uvádí zvláštní zpravodaj, že „[v]zhledem k tomu, že pitná voda je pro lidstvo životně důležitým zdrojem, je také jedním ze základních lidských práv“[143] a uznává souvislost mezi právem na vodu a právem na zdraví, obydlí a obživu.[144] Tento přístup odpovídá pojetí práva na vodu jako právo na přiměřenou životní úroveň. Důležitým bodem je rozpoznání bezpečnostní dimenze práva na vodu, jejíž nedostatek zvyšuje pravděpodobnost konfliktu.[145] Podobně jako Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva označuje zvláštní zpravodaj vodu za důležitý přírodní zdroj, který je předpokladem pro požívání kulturních a kolektivních práv.[146]

Vztah mezi ochranou životního prostředí a právem na přiměřenou životní úroveň je možné nalézt také v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, která v souvislosti odstranění diskriminace venkovských žen stanovuje právo této skupiny „mít přiměřené životní podmínky, zejména pokud jde o bydlení, sanitární zařízení, dodávky elektřiny a vody, dopravu a komunikační prostředky“[147]. Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen v souvislosti se zajištěním odpovídající životní úrovně zmiňuje rozsáhlý výčet hrozeb poškození životního prostředí[148] a identifikuje povinnost smluvních států „zmírnit tyto hrozby a zajistit, aby venkovské ženy požívaly bezpečného, čistého a zdravého životního prostředí“[149]. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že je v tomto smyslu právo na příznivé životní prostředí přiznáno pouze určité zranitelné skupině obyvatel, jejímž konečným cílem je zajištění jiných ukotvených lidských práv.

2.1.4 Právo na soukromý a rodinný život

Právo na respektování soukromého a rodinného života je součástí občanských a politických práv a je možné jej nalézt ve Všeobecné deklaraci lidských práv[150]

[142] A/HRC/19/34, odst. 54.
[143] E/CN.4/Sub.2/1998/7, odst. 3.
[144] Ibid, odst. 20–22.
[145] Ibid, odst. 14.
[146] Ibid, odst. 15 a 16.
[147] CEDAW, čl. 14, odst. 2(h).
[148] Např. klimatická změna, přírodní katastrofy, eroze půdy, znečištění vod, desertifikace (CEDAW/C/GC/34, odst. 12).
[149] CEDAW/C/GC/34, odst. 12.
[150] UDHR, čl. 12.

a Mezinárodním paktu občanských a politických práv[151]. Na regionální úrovni se jím zabývá Americká úmluva o lidských právech[152] a Evropská úmluva o ochraně lidských práv[153]. Závazek ochrany životního prostředí prostřednictvím tohoto práva by vyžadovalo identifikování vlivu znečištění životního prostředí na soukromý a rodinný život jednotlivců v takových případech, kdy by takové znečištění primárně neohrozilo jejich zdraví.

Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech přiznává každému člověku právo na ochranu před „svévolným zasahováním do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence“[154]. Výbor pro občanská a politická práva v obecném komentáři k tomuto právu nezmiňuje žádné přímé environmentální závazky, nicméně obecně musí být podle názoru Výboru „toto právo zaručeno proti všem takovým zásahům a útokům, ať už pocházejí od státních orgánů nebo od fyzických či právnických osob“ a „[p]ovinnosti uložené tímto článkem vyžadují, aby stát přijal legislativní a jiná opatření, která by umožnila uplatnit zákaz těchto zásahů a útoků, jakož i ochranu tohoto práva.“[155] Státy tak mají povinnost přijmout vhodná opatření k zabránění porušování ustanovených lidských práv. Důležitým aspektem tohoto komentáře je zdůraznění povinnosti státu chránit právo na soukromý a rodinný život i proti zásahům od soukromých osob. Relevance této explicitní deklarace je zřejmá především pokud si uvědomíme nezanedbatelný podíl podnikatelských aktivit na environmentální degradaci.

Ačkoliv není vztah mezi ochranou životního prostředí a právem na soukromý a rodinný život možné identifikovat v Mezinárodní úmluvě o občanských a politických právech, zabývají se jím některé regionální systémy lidských práv, a to ve spojitosti s aktivitami právnických osob. Na tyto případy odkazuje také Vysoký komisař OSN pro lidská práva ve zprávě analyzující vztah mezi lidskými právy a životním prostředím.[156] Vysoký komisař zde v otázce práva na příznivé životní prostředí dodává, že jednou z oblastí pro rozvoj této iniciativy je právě identifikace „role a povinností soukromých aktérů v souvislosti s lidskými právy a životním prostředím.“[157]

Neexistence environmentálních závazků v regionálně ukotvených právech na soukromý a rodinný život, jako např. v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv[158] či Americké úmluvě

[151] ICCPR, čl. 17.
[152] American Convention on Human Rights, čl. 11(2).
[153] European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, čl. 8.
[154] ICCPR, čl. 17, odst. 1 a 2.
[155] INT/CCPR/GEC/6624, odst. 1.
[156] A/HRC/19/34, odst. 33.
[157] Ibid, odst. 78.
[158] European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, čl. 8, odst. 1.

o lidských právech[159], nezabránilo těmto orgánům, aby se úspěšně zabývaly negativními dopady znečištění životního prostředí na požívání tohoto práva. Mezi společné znaky těchto případů patřil výskyt průmyslového znečištění životního prostředí ohrožující soukromý a rodinný život obyvatel, který byl přisuzován nedostatečné kontrole států.[160] Obecným závěrem je potvrzení zodpovědnosti států chránit lidská práva před škodami na životním prostředím způsobené podnikatelskou činností.

Takové pojetí je v souladu s obecnými zásadami lidskoprávních standardů, které ukládají státům povinnost lidská práva respektovat, chránit a naplňovat. Podobný vztah je možné identifikovat i ve vztahu k právu na zdraví, které se s právem na soukromý a rodinný život v některých aspektech překrývá. Dopady podnikatelských aktivit na životní prostředí v kontextu lidských práv a úlohou států při regulaci těchto činností se blíže zabývá pracovní skupina OSN pro business jmenovaná Radou pro lidská práva.[161] Regulace ekonomických aktivit za účelem ochrany lidských práv je samozřejmě otázkou vyvažování jednotlivých zájmů státu, které mohou být v této souvislosti protichůdné. Rozvoj země s sebou přirozeně nese zvýšenou environmentální zátěž, přičemž otázka přednosti lidských práv či hospodářského rozvoje je spíše politické povahy.

Právo na soukromý a rodinný život lze v širším smyslu chápat také jako součást problematiky vnitřně vysídlených osob, jejichž postavení však není upraveno žádnou závaznou mezinárodní smlouvou. Identifikací lidskoprávních závazků v souvislosti s vnitřně vysídlenými osobami se zabývá zvláštní zpravodaj OSN pro vnitřně vysídlené osoby, podle kterého mají „všechny orgány a mezinárodní aktéři“ povinnost dodržovat mezinárodní závazky tak, aby předcházely vysídlení osob.[162] Za hlavní příčiny vysídlení pak označuje přírodní katastrofy, zhoršování životního prostředí a násilí a ozbrojené konflikty způsobené nedostatkem přírodních zdrojů.[163] Pokud mají státy zajistit podmínky přecházející vnitřnímu vysídlení osob, je ochrana životního prostředí jedním ze základních předpokladů tohoto závazku.

2.2 Právo na příznivé životní prostředí jako nové právo

Přecházející podkapitola ukazuje, že lidskoprávní orgány jsou různým způsobem schopny zhodnotit vztah mezi lidskými právy a životním prostředím. Tyto orgány podnikly množství kroků k identifikaci vazeb mezi lidskými právy a životním prostředím a výsledky

[159] American Convention on Human Rights, čl. 11, odst. 2.
[160] Boyle (2009), odst. 17.
[161] A/HRC/19/34, odst. 47.
[162] E/CN.4/1998/53/Add.2, příloha 1, zásada 5.
[163] A/HRC/19/34, odst. 52.

tohoto snažení slouží k porozumění způsobům aplikace určitých mezinárodních závazků. Na druhou stranu je zřejmé, že environmentální dimenze existujících práv je značně rozptýlená a vymahatelnost některých práv je již z důvodu omezené členské základny některých mezinárodních smluv omezená. Přirozeně tak vyvstává otázka konsolidace vztahu mezi životním prostředím a lidskými právy. Již dnes existují v mezinárodním právu vedle zakotvených lidských práv s možným environmentálním přesahem také samostatné normy zaměřené přímo na ochranu životního prostředí. V kontextu lidských práv pak stojí za pozornost iniciativy ustanovení práva na příznivé životní prostředí ve smyslu samostatného hmotného práva jednotlivců na určitou kvalitu životního prostředí.

Ochrana životního prostředí prostřednictvím lidských práv je založena na přímé souvislosti mezi poškozením životního prostředí a porušení lidských práv. Tím, že je nutné nejprve identifikovat oběti potenciálních porušení těchto práv, přirozeně dochází k omezení rozsahu ochrany životního prostředí jako konečného cíle. Právo na příznivé životní prostředí jako samostatné lidské právo naproti tomu chápe životní prostředí jako „veřejný statek“[164], na který mají jednotlivci nárok a který je potřeba chránit. Stále je však nutné si uvědomit, že přiznání jednotlivcům práva na určitou kvalitu životního prostředí není zaměnitelné s čistě ekocentrickým přístupem k ochraně životního prostředí. Přesto dává tento přístup prostor nejen k ochraně již existujících lidských práv, ale také k ochraně životního prostředí jako takového.

V souvislosti s lidskými právy existuje právo na příznivé životní prostředí vedle dalších lidskoprávních norem, jejichž cíle mohou být vzájemně protichůdné.[165] Uznání práva na příznivé životní prostředí by podle některých přispívá k vyrovnání těchto možných protichůdných tendencí, což vede k vhodnému zajištění ochrany životního prostředí s ohledem na jiné občanské, sociální, hospodářské a kulturní lidskoprávní normy.[166]

Na mezinárodní úrovni je podpora lidských práv prostřednictvím práva na životní prostředí určité kvality zahrnuta v Deklaraci Konference Organizace spojených národů o životním prostředí z roku 1972. Ve Stockholmská deklaraci, jak je dokument nazýván, byl zakotven princip, podle kterého má člověk „základní právo na svobodu, rovnost a přiměřené životní podmínky v životním prostředí takové kvality, která umožňuje život v důstojnosti a blahobytu a nese plnou odpovědnost za ochranu a zlepšování životního prostředí pro současné

[164] Boyle (2012), s. 628.
[165] Jako např. právo národů na „svobodný hospodářský, sociální a kulturní vývoj“ (ICESCR, čl. 1).
[166] Boyle (2012), s. 629.

a budoucí generace.“[167] Tím bylo zdůrazněno pojetí práva na příznivé životní prostředí jako základního lidského práva společně s povinností životní prostředí chránit.[168]

Ačkoliv prošlo mezinárodní právo v oblasti lidských práv a životního prostředí značným vývojem, žádná závazná mezinárodní smlouva na globální úrovni právo na příznivé životní prostředí výslovně neobsahuje. Stockholmská deklarace však předznamenala další rozvoj, a to jak v dalších normotvorných iniciativách, tak v ustavení kvazisoudních orgánů v této oblasti. Od přijetí Stockholmské deklarace získalo právo na příznivé životní prostředí podporu ve velké části světa. Právo na určitou kvalitu životního prostředí na ústavní úrovni v současnosti uznalo více než 100 států.[169] Ačkoliv zakomponování takového práva nemusí nutně okamžitě zakládat vymahatelné právo na životní prostředí určité kvality, odráží tento přístup rostoucí globální povědomí o významu environmentálních hodnot v lidskoprávním kontextu. Kromě normotvorného aspektu ukazují některé studie na pozitivní vztah mezi ukotvením enviromentálních závazků do vnitrostátních předpisů a výkonnosti států z hlediska ohleduplnosti vůči životního prostředí.[170]

Na globální úrovni nebyl dopad Stockholmské deklarace z hlediska ukotvení práva na příznivé životní prostředí velký. Důraz na ochranu životního prostředí jako lidského práva nebyl zachován ani v Deklaraci Konference OSN o životním prostředí a rozvoji z roku 1992. Deklarace z Rio de Janeira pouze zmiňuje, že „[l]idské bytosti stojí v ohnisku zájmu o trvale udržitelný rozvoj. Mají právo na zdravý a produktivní život, který je v souladu s přírodou.“[171]

Právo na příznivé životní prostředí se však stalo součástí kodifikačních snah Komise pro lidská práva, na které – poměrně neúspěšně – později navázala Rada pro lidská práva. Vztahem mezi lidskými právy a životním prostředím se zabývá rozsáhlá zpráva Podkomise OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin ustavená Komisí pro lidská práva,[172] k jejímž vypracování byla Podkomise vybídnuta rezolucí Valného shromáždění, která mimo jiné „uznává, že všichni jednotlivci mají právo žít v prostředí odpovídajícím jejich zdraví a blahobytu“[173].[174] Tato zpráva z roku 1994, vypracovaná tehdejší zvláštní zpravodajkou pro lidská práva a životní prostředí podkomise,[175] navazuje na mezinárodní úpravu práva

[167] Stockholm Declaration, zásada 1.
[168] Boyle (2009), odst. 9.
[169] A/73/188, odst. 30.
[170] Např. Boyd (2012) a A/73/188, odst. 44.
[171] Rio Declaration, zásada 1.
[172] Podkomise pro prevenci diskriminace a ochranu menšin byla orgánem Komise pro lidská práva do jejího nahrazení Radou pro lidská práva.
[173] A/RES/45/94, odst. 1.
[174] Anton a Shelton (2011), s. 295.
[175] Neplést se současným zvláštním zpravodajem pro lidská práva a životní prostředí ustaveným Radou pro lidská práva.

na příznivé životní prostředí započatý Stockholmskou deklarací. Ambiciózní návrh zásad týkající se lidských práv a životního prostředí v příloze zprávy přiznává „[v]šem osobám … právo na bezpečné, zdravé a ekologicky šetrné životní prostředí“[176] a „právo na životní prostředí přiměřené k uspokojení potřeb současných generací a na takové životní prostředí, které nepoškozuje práva budoucích generací na uspokojení jejich potřeb.“[177] Tím dokument navrhuje uznání nejen univerzální nároku jednotlivců na životní prostředí určité kvality, ale také záruku ochrany životního prostředí jako konečného cíle.

Iniciativa zvláštní zpravodajky šla ještě dále a ke zprávě byla připojena konkrétní práva v oblasti lidských práv a životního prostředí. Zpráva stanoví, že každý má právo na:

1. osvobození od znečištění, poškozování životního prostředí a činností, které negativně ovlivňují životní prostředí, ohrožují život, zdraví, živobytí, blahobyt nebo udržitelný rozvoj uvnitř, napříč nebo mimo státní hranice,[178]
2. ochranu a zachování ovzduší, půdy, vody, mořského ledu, flóry a fauny a základních procesů a oblastí nezbytných pro zachování biologické rozmanitosti a ekosystémů,[179]
3. nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví bez poškození životního prostředí,[180]
4. bezpečnou a zdravou výživu a vodu,[181]
5. bezpečné a zdravé pracovní prostředí,[182]
6. přiměřené bydlení, držbu půdy a životní podmínky v bezpečném, zdravém a ekologicky nezávadném prostředí,[183]
7. zachování a udržitelné využívání přírody a přírodních zdrojů … včetně ekologicky nezávadného přístup k přírodě.[184]

Kromě individuálních práv mají mít „domorodé národy … právo kontrolovat své území a přírodní zdroje a [právo] zachovat si svůj původní způsob života … včetně prostředků obživy“[185]. Implementace velké části zásad je sice do jisté míry možná prostřednictvím jiných ukotvených lidských práv, významná je však iniciativa v komplexním pojetí práva na příznivé životního prostředí a důraz na ochranu životního prostředí per se.

[176] E/CN.4/Sub.2/1994/9, příloha 1, část 1, odst. 2.
[177] Ibid, odst. 4.
[178] Ibid, odst. 5.
[179] Ibid, část 2, odst. 6.
[180] Ibid, odst. 7.
[181] Ibid, odst. 8.
[182] Ibid, odst. 9.
[183] Ibid, odst. 10.
[184] Ibid, odst. 13.
[185] Ibid, odst. 14.

Ačkoliv sama zvláštní zpravodajka uvádí, že „[m]ezinárodní předpisy v oblasti životního prostředí … konečně dosáhly celosvětového rozměru, což umožňuje přechod od práva životního prostředí k právu na zdravé a příznivé životní prostředí“[186], nebyla opatření a zásady uvedené ve zprávě systémem OSN přijata.[187] Přesto byla zpráva významným mezníkem, který definoval moderní pojetí práva na příznivé životní prostředí a předznamenal další inciativy v objasnění vztahu mezi lidskými právy a životním prostředí.[188] Příkladem je studie Vysokého komisaře OSN pro lidská práva zadaná Radou pro lidská práva z roku 2011,[189] jež analyzuje vztah mezi lidskými právy a životním prostředím. Tato studie detailně mapuje vývoj v této oblasti a částečně z ní vychází struktura následující analýzy dalšího vývoje v pojetí práva na příznivé životní prostředí na půdě OSN. Snahy o vysvětlení vztahu mezi lidskými právy a životním prostředím lze v Organizaci spojených národů identifikovat zejména v rezolucích přijatých Radou, resp. Komisí pro lidská práva.

Vztah mezi lidskými právy a životním prostředím je v rezolucích Komise pro lidská práva zmiňován především v souvislosti s konceptem udržitelného rozvoje. Rezoluce Komise z roku 2003 pouze vzpomíná, že „škody na životním prostředí mohou mít potenciálně negativní účinky na požívání některých lidských práv“[190]. O dva roky později Komise podobně opatrně zmiňuje, že „škody na životním prostředí, včetně škod způsobených přírodními okolnostmi nebo katastrofami, mohou mít potenciálně negativní účinky na požívání lidských práv a na zdravý život a zdravé životní prostředí.“[191]

Rada pro lidská práva, jakožto nástupce Komise pro lidská práva, se vztahem mezi lidskými právy a životním prostředím blíže zabývala v rezolucích týkajících se změny klimatu. Rezoluce přijatá roku 2008 konstatuje obavy Komise nad tím, že „změna klimatu představuje bezprostřední a dalekosáhlou hrozbu pro lidi a společenství na celém světě a má důsledky pro plné požívání lidských práv“[192]. Na implikace změny klimatu pro požívání lidských práva poukazuje další rezoluce Rady z roku 2009, a to především prostřednictvím již existujících lidských práv jako právo na život, právo na přiměřenou výživu, právo na nejvýše dosažitelnou úroveň zdraví, právo na přiměřené bydlení, právo na sebeurčení a právo na čistou pitnou vodu a sanitaci. [193] Rezoluce také dodává, že „v žádném případě nesmí být národ zbaven svých

[186] E/CN.4/Sub.2/1994/9, úvod, odst. 22.
[187] A/HRC/19/34, odst. 42.
[188] Dupuy a Viñuales (2015), s. 313
[189] A/HRC/19/34.
[190] E/CN.4/RES/2003/71, odst. 2.
[191] E/CN.4/RES/2005/60, preambule.
[192] A/HRC/RES/7/23, preambule.
[193] A/HRC/RES/10/4, preambule.

vlastních prostředků na obživu.“[194] Z toho pohledu jsou v souvislosti s klimatickou změnou vzpomenuta jak individuální, tak kolektivní ustanovená lidská práva.

V neposlední řadě zahrnuje oblast lidských práv a životního prostředí problematika toxických a nebezpečných látek a odpadu. Podobně jako v souvislosti s klimatickou změnou potvrzuje rezoluce Rady z roku 2008, že „přeshraniční a vnitrostátní přesun a ukládání toxických a nebezpečných produktů a odpadů může představovat vážnou hrozbu pro lidská práva, včetně práva na život, požívání nejvyšší dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví, obživu, přiměřeného bydlení a práci, přístup k informacím a bezpečné pitné vodě a sanitaci, účasti veřejnosti [na rozhodování] a práva na rozvoj“[195] Obecněji na toto pojetí navazuje rezoluce z roku 2009, která „potvrzuje, že přeshraniční a vnitrostátní přesuny a ukládání toxických a nebezpečných produktů a odpadů může představovat vážnou hrozbu pro požívání všech lidských práv, včetně občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv a práva na rozvoj.“[196]

Důležitým závěrem je fakt, že po studii Podkomise OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin z roku 1994 přistupují rezoluce OSN ke vztahu mezi lidskými právy a životním prostředím prostřednictvím již existujících lidských práv. Ani v širším smyslu se však v základních orgánech OSN neprojevují snahy o kodifikaci substantivního práva na příznivé životní prostředí. Toho si všímá i zpráva Úřadu Vysokého komisaře OSN z roku 2009, která zdůrazňuje, že „ačkoliv univerzální lidskoprávní smlouvy o neodkazují na konkrétní právo na bezpečné a zdravé životní prostředí, uznávají všechny lidskoprávní smluvní orgány OSN inherentní vztah mezi životním prostředím a realizací řady lidských práv jako právo na život, na zdraví, na obživu, na vodu a na bydlení“[197]. Zpráva zároveň poukazuje na limity takového přístupu především z hlediska vymahatelnosti, neboť dodává, že „ačkoliv má změna klimatu[198] zjevné důsledky pro požívání lidských práv, je méně zřejmé, zda a do jaké míry lze tyto účinky posuzovat jako porušování lidských práv ve striktním právním smyslu.“[199]

Analytická studie Vysokého komisaře pro lidská práva dochází k závěru, že „lidskoprávní závazky a povinnosti mají potenciál informovat a posilovat tvorbu mezinárodních, regionálních a národních politik v oblasti ochrany životního prostředí“[200],

---

[194] A/HRC/RES/10/4, preambule.
[195] A/HRC/RES/9/1, preambule.
[196] A/HRC/RES/12/18, preambule.
[197] A/HRC/10/61, odst. 18.
[198] Zpráva se primárně věnuje vztahu mezi změnou klimatu a lidskými právy. Ze své podstaty je v tomto kontextu možné přenést tyto implikace na celou oblast životního prostředí.
[199] A/HRC/10/61, odst. 70.
[200] A/HRC/19/34, odst. 77.

nicméně sama nepředstavuje žádnou iniciativu v ukotvení vztahu mezi lidskými právy a životním prostředím či práva na příznivé životní prostředí jako samostatného lidského práva. Vysoký komisař zároveň v závěru označuje „uznání obecného práva na příznivé životní prostředí“ za jednu z „naléhavých výzev v oblasti lidských práv, kterým čelí lidstvo ve 21. století“[201] a doporučuje Radě pro lidská práva ustavení zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí[202].

Je vhodné zmínit, že vedle zmíněných rezolucí Rada pro lidská práva již od svého vzniku navázala na institut zvláštních procedur Komise pro lidská práva a průběžně ustavila několik zvláštních zpravodajů v oblastech týkajících se oblastí spojených s životním prostředím.[203] Tito experti vypracovaly množství výročních zpráv, podnikly řadu návštěv a přijaly stovky individuálních stížností. Ve zprávách lze pravidelně nalézt upozornění týkajících se negativních dopadů znečištění životního prostředí na požívání lidských práv.[204] To v roce 2012 vedlo ke jmenování „nezávislého experta pro problematiku lidskoprávních závazků týkajících se požívání bezpečného, čistého, zdravého a udržitelného životního prostředí“[205]. Jak je z názvu zřejmé, mandát zvláštního zpravodaje pro životní prostředí se soustředí na identifikaci environmentální dimenze existujících lidských práv a jejich podporu.[206] Iniciativa v pojetí samostatného práva na příznivé životní prostředí není explicitně zahrnuta v úkolech zvláštního zpravodaje v ustavujících rezolucí přijaté Radou.[207] Stejně tak nejsou návrhy rozpracování tohoto konceptu obsaženy v žádném ze závěrů a doporučeních pravidelných zpráv zvláštního zpravodaje předpokládaných Radě mezi lety 2012–2016.[208]

Výraznou změnu v této rétorice přinesla poslední zpráva z roku 2018, jejíž stěžejní kapitola se věnuje uznání práva na příznivé životní prostředí Organizací spojených národů.[209] Ve své zprávě zvláštní zpravodaj pro životní prostředí explicitně doporučuje

---

[201] A/HRC/19/34, odst. 79.
[202] Ibid, odst. 79.
[203] Např. zvláštní zpravodaj pro nebezpečné látky (založeno v roce 1995), bydlení (2000), výživu (2000), zdraví (2002), vodu a sanitaci (2008).
[204] V souvislosti s lidskoprávními závazky týkající se nebezpečných látek viz A/HRC/15/22, odst. 9; bydlení A/64/255, odst. 11.; výživy A/63/278, odst. 10.; zdraví A/HRC/7/11, odst. 45; vody a sanitace A/HRC/27/55, odst. 71.
[205] Angl. *independent expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment* (A/HRC/RES/19/10, odst. 2), dále „zvláštní zpravodaj pro životní prostředí“ či „zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí“.
[206] Dupuy a Viñuales (2015), s. 313–314.
[207] A/HRC/RES/19/10, odst. 2; A/HRC/RES/28/11, odst. 5.
[208] Ve zprávách je právo na životní prostředí zmíněno pouze v souvislosti jeho identifikací ve vnitrostátním právu některých států (A/HRC/22/43, odst. 12; A/HRC/25/53, odst. 18; A/HRC/28/61, odst. 67). Zpráva z prosince 2015 pak zdůrazňuje pozitivní praktický dopad přijetí takového práva do vnitrostátního právního řádu na životního prostředí (A/HRC/31/53, odst. 55).
[209] A/73/188, kap. 4.

Valnému shromáždění formálně uznat „lidské právo na bezpečné, čisté, zdravé a udržitelné životní prostředí“[210]. Neznečištěné životní prostředí je podle zpravodaje nutným předpokladem pro „důstojný, zdravý a naplňující život“[211] lidí. Uznání práva na příznivé životní prostředí Organizací spojených národů jako samostatného lidského práva je podle zprávy nejen v souladu s vnitrostátními právními předpisy řady státu, ale také má potenciál zajistit vývoj lidskoprávních norem týkajících se životního prostředí konzistentním způsobem.[212] Zpráva zdůrazňuje individuální i kolektivní dimenzi vymahatelnosti tohoto práva a zdůrazňuje také jeho procesní aspekt.[213]

Na druhou stranu zpravodaj ve zprávě pokračuje konkrétním návrhem ustanovení práva na příznivé životní prostředí do systému OSN. Univerzální ochrany[214] tohoto práva má být podle zprávy dosaženo přijetím mezinárodní smlouvy,[215] dodatkového protokolu k některé existující lidskoprávní úmluvě[216] nebo rezoluce Valného shromáždění.[217] Návrh uznání práva na příznivé životní prostředí podle zprávy splňuje zásady přijetí nového lidského práva definovaných Valným shromážděním.[218] Podle těchto kritérií by měly mezinárodní instrumenty:[219]

a. být v souladu se stávajícími mezinárodními lidskoprávními normami;
b. být zásadní povahy a odpovídat důstojnosti a hodnotám člověka;
c. být dostatečně přesné, aby umožnily vznik identifikovatelných a uskutečnitelných práv a povinnosti;
d. případně poskytovat realistické a účinné implementační nástroje;
e. získat širokou mezinárodní podporu.

Podle zvláštního zpravodaje právo na příznivé životní prostředí výše uvedené požadavky splňuje.[220] V kontextu OSN se tak po zprávě zvláštní zpravodajky Komise pro lidská práva z 90. let jedná o první podobnou snahu ukotvit právo na příznivé životní prostředí jako univerzální lidské právo. Ačkoliv byla od přijetí Stockholmské deklarace věnována konceptu

[210] A/73/188, odst. 37.
[211] Ibid, odst. 37.
[212] Ibid, odst. 39.
[213] Ibid, odst. 41 a 42.
[214] „Namísto toho, aby bylo [právo na příznivé životní prostředí] předmětem současné směsice ochranných opatření.“ (A/73/188, odst. 49).
[215] A/73/188, odst. 46.
[216] Ibid, odst. 47.
[217] Ibid, odst. 48.
[218] Ibid, odst. 50.
[219] A/RES/41/120
[220] A/73/188, odst. 51.

práva na životní prostředí určité kvality značná pozornost, neexistuje obecná shoda na konkrétních zásadách států a mezinárodního společenství v souvislosti s implementací tohoto práva. Ani nejnovější zpráva zvláštního zpravodaje pro životní prostředí nezahrnuje návrh konkrétních zásad v oblasti lidských práv a životního prostředí. Samotný zpravodaj ve své zprávě v závěru dodává, že v oblasti lidských práv a životního prostředí je nutné takové zásady přesněji definovat.[221]

Na regionální úrovni je koncept práva na příznivé životní prostředí do jisté míry upraven Africkou chartou pro lidská práva a práva národů, podle které mají „[v]šechny národy … právo na obecně uspokojivé životní prostředí příznivé pro jejich rozvoj“[222] Zde je právo na příznivé životní prostředí začleněno jako součást kolektivních práv, jejichž individuální vymahatelnost je tedy značně omezená.[223] Podle Charty má sice „[k]aždý jednotlivec … právo užívat si nejlepšího dosažitelného stavu tělesného a duševního zdraví“[224], které souvisí se stavem životního prostředí a na které mohou navazovat individuální procedury stížností před soudními či kvazisoudními orgány, avšak toto ustanovení již nezahrnuje koncept ochrany životního prostředí z obecného, kvalitativního hlediska.

V americkém kontextu zaručuje právo na příznivé životní prostředí Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv, který poskytuje „každému … právo žít ve zdravém životním prostředí a mít přístup k základním veřejným službám“[225] a zároveň explicitně uvádí, že „smluvní strany mají povinnost přispívat k ochraně, zachování a zlepšování životního prostředí“[226]. Podle Deklarace lidských práv ASEAN má každý „právo na přiměřenou životní úroveň … včetně … práva na bezpečné, čisté a udržitelné životní prostředí.“[227] Vymahatelnost těchto práv však zůstává regionálně omezená dle působnosti těchto lidskoprávních režimů. Naopak Evropská úmluva o ochraně lidských práv neobsahuje žádné environmentální závazky. Sama Rada Evropy ve svém dokumentu Manuál lidských práv a životního prostředí poznamenává, že „Úmluva ani [Evropská sociální] charta nejsou určeny k tomu, aby poskytovaly obecnou ochranu životního prostředí jako takového a výslovně nezaručují právo na šetrné, klidné a zdravé životní prostředí.“[228]

---

[221] A/73/188, odst. 53.
[222] African Charter on Human and Peoples' Rights, čl. 24.
[223] Birnie, Boyle a Redgwell (2002), s. 254.
[224] African Charter on Human and Peoples' Rights, čl. 16.
[225] Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights, čl. 11, odst. 1.
[226] Ibid, čl. 11, odst. 2.
[227] ASEAN Human Rights Declaration, odst. 28(f).
[228] Council of Europe (2006), s. 7.

V neposlední řadě stojí za pozornost neexistence shody v terminologii týkající se práva na životní prostředí určité kvality, která může vést k nejasnému uplatňování tohoto konceptu. Stockholmská deklarace uznává „životním prostředí takové kvality, která umožňuje život v důstojnosti a blahobytu“[229], Africká chartou pro lidská práva hovoří o „uspokojivém životním prostředí příznivé pro rozvoj“[230], Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech o „zdravém životním prostředím“[231], zpráva zvláštního zpravodaje Podkomise OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin používá různorodě „zdravé a prosperující“[232], „zdravé a příznivé“[233], „uspokojivé“[234], „bezpečné, zdravé a ekologicky šetrné“[235] životní prostředí, zatímco zvláštní zpravodaj Rady pro lidská práva odkazuje na „bezpečné, čisté, zdravé a udržitelné životní prostředí“[236].

Nejednotné názvosloví se může jevit jako formální detail, avšak samotný název s sebou nese určité implikace pro význam daného práva. Právo na *zdravé* životní prostředí tak očividně vychází z požadavku na ochranu zdraví jednotlivců a v širším smyslu jejich duševní a tělesnou integrity, nicméně jen velmi obtížně bychom v takovém pojetí identifikovali kolektivní práva domorodých národů jako například využívání přírodních zdrojů.[237] Naproti tomu právo na *příznivé* či *uspokojivé* životní prostředí mnohem snadněji zahrne kulturní aspekty ochrany lidských práv a životního prostředí.[238] V souvislosti s individuální vymahatelností práva na příznivé životní prostředí na mezinárodní úrovni je tak zřejmé, že vhodná terminologie je pro efektivitu takových opatření zásadní.

2.3 Procesní práva

Specifickým pohled na ochranu práva na příznivé životní prostředí nabízí procesní práva. Zatímco hmotné právo představuje konkrétní práva a povinnosti ochrany životního prostředí a lidských práv, procesní právo se zabývá procesem, jakým je toto právo uplatňováno a jak se ho domoci.[239] Procesní práva v oblasti lidských práv a životního prostředí zahrnují

[229] Angl. *environment of a quality that permits a life of dignity and well-being* (Stockholm Declaration, zásada 1).
[230] Angl. *satisfactory environment favorable to development* (African Charter on Human and Peoples‘ Rights, čl. 24).
[231] Angl. *healthy environment* (Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, čl 11, odst. 1.
[232] Angl. *healthy and flourishing* (E/CN.4/Sub.2/1994/9, Introduction, odst. 4).
[233] Angl. *healthy and decent* (E/CN.4/Sub.2/1994/9, Introduction, kap. 1, odst. 22).
[234] Angl. *satisfactory* (E/CN.4/Sub.2/1994/9, Introduction, Conlusions, odst. 252).
[235] Angl. *secure, healthy and ecologically sound* (E/CN.4/Sub.2/1994/9, část 1, odst. 2).
[236] Angl. *safe, clean, healthy and sustainable environment* (A/73/188, odst. 37).
[237] Dupuy a Viñuales (2015), s. 327.
[238] Ibid, s. 328.
[239] Malenovský (2008), s. 222.

právo na účast veřejnosti na rozhodování, právo na informace a právo na přístup k právní ochraně.[240] Tato práva se projevují již ve stávajících občanských a politických právech. Východiskem tohoto přístupu je přesvědčení, že kromě státních opatření vyžaduje, a prospívá ochrana životního prostředí z občanské účasti ve veřejných záležitostech.[241] Jedná se tak nejen o obecnou podporu aktivní role občanů na správě veřejných věcí, ale také o důraz na odpovědnost vůči životnímu prostředí ze strany veřejnosti.

Právo na účast na rozhodování umožňuje veřejnosti podílet se na rozhodování ve veřejných věcech a vyjadřovat v tomto procesu svůj názor. Účast veřejnosti na rozhodování je nezbytná pro legitimitu ale i efektivitu rozhodovacího procesu. Právo podílet se na vedení veřejných záležitostí je zakotveno Všeobecnou deklarací lidských práv či Mezinárodní úmluvou o občanských a politických právech.[242] Neodmyslitelnou součástí účasti veřejnosti na rozhodování je zaručení práva na shromažďování a sdružování, která jsou obsažena v obou zmíněných lidskoprávních dokumentech.[243] Výbor pro lidská práva v této souvislosti uvádí, že výkon účasti na rozhodování vyžaduje garanci „svobody zapojit se do politické činnosti jednotlivě nebo prostřednictvím politických stran a jiných organizací, svobody diskutovat o veřejných záležitostech, pořádat pokojné demonstrace a setkání, kritizovat a oponovat, publikovat politické materiály, vést volební kampaně a propagovat politické myšlenky.“[244]

Předpokladem pro smysluplnou účast veřejnosti na rozhodování je zajištění práva informace a – jak z výše uvedeného vyplývá –, svobody projevu obecně. Svobodu přesvědčení a projevu zaručují Všeobecná deklarace lidských práv a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a oba dokumenty shodně dodávají, že toto právo zahrnuje právo „vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky“[245]. Právo na informace jako takové pak zahrnuje právo občanů na přístup k informacím vůči orgánům veřejné moci, které mají povinnost informace shromažďovat, ale zároveň ukládá státům povinnost tyto informace samostatně šířit.[246] To potvrzuje i Výbor pro lidská práva, který v komentáři týkajícího se práva na svobodu projevu mimo jiné uvádí, že „smluvní státy by měly proaktivně šířit informace veřejného zájmu [a] zajistit snadný, rychlý, efektivní a praktický přístup k těmto

[240] Shelton (2010), s 284.
[241] Birnie, Boyle a Redgwell (2009), s. 261.
[242] UDHR, čl. 21; ICCPR, čl. 25(a).
[243] UDHR, čl. 20; ICCPR, čl. 21 a 22.
[244] CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, odst. 25.
[245] UDHR, čl. 19; ICCPR čl. 1 a 2.
[246] Shelton (2010), 284.

informacím.“[247] Realizace tohoto práva umožňuje veřejnosti činit informovaná rozhodnutí pro účast na rozhodování ve veřejných věcech a podporuje transparentnost takového procesu.

K zajištění hmotných práv a povinností, za které odpovídá stát, je nutné v neposlední řadě zajistit veřejnosti přístup k právní ochraně, které je součástí obecného práva na spravedlnost a spravedlivý proces. Toto procesní právo je zaručeno Všeobecnou deklarací lidských práv a Mezinárodním paktem občanských a politických práv, podle kterých musí být všem zaručena ochrana proti činům porušující lidská práva a zpřístupněny mechanismy rozhodující o příslušných právech a povinnostech obecně.[248] V tomto pojetí představuje právo na právní ochranu možnost domáhat se svých práv a uplatnit opravné prostředky v případě jejich porušení jak orgány veřejné moci, tak jinými soukromými subjekty.

Stejně jako v případě hmotného práva na příznivé životní prostředí neupravuje v současnosti žádná závazná univerzální mezinárodní smlouva procesní práva v oblasti lidských práv a životního prostředí. Významným dokumentem v této oblasti je Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji.[249] Státy v této deklaraci přijaly zásadu, podle které se:

> [o]tázky životního prostředí … nejlépe řeší za účasti všech zainteresovaných občanů na všech úrovních. Na národní úrovni musí mít každý jednotlivec řádný přístup k informacím týkajícím se životního prostředí, které jsou v držení úřadů, včetně informací o nebezpečných látkách a činnostech probíhajících v jejich společenství; musí mít také možnost se podílet na rozhodovacím procesu. Státy musejí podporovat a napomáhat rozvoji povědomí a účasti veřejnosti tím, že budou v širokém měřítku zpřístupňovat informace. Musí být umožněn efektivní přístup k soudním a správním řízením, včetně nápravy a opravných prostředků.[250]

Ačkoliv Deklarace z Rio de Janeira, jak je dokument nazýván, nezaručuje žádné hmotné právo na příznivé životní prostředí, ukotvuje tento dokument procesní práva přímo ve vztahu k ochraně lidských práv a životního prostředí, a to včetně práva na účast na rozhodování, na přístup k informacím a přístup právní ochraně. Deklarace z Ria se od Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech liší právě svým důrazem na environmentální dimenzi těchto procesních lidských práv.

Rozšíření práva na příznivé životní prostředí o procesní aspekt je reflektován také ve zmiňované zprávě Podkomise OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin. Kromě hmotněprávních zásad zvláštní zpravodajka ve zprávě navrhla zásady ochrany lidských práv

---

[247] CCPR/C/GC/34, čl. 19.
[248] UDHR, čl. 8–10; ICCPR čl. 14.
[249] Shelton (2008), odst. 33.
[250] Rio Declaration, princip 10.

a životního prostředí zahrnující právo na informace týkající se životního prostředí, právo na účast v plánování a rozhodování o činnostech s vlivem na životní prostředí a právo na efektivní právní ochranu před škodami na životním prostředí.[251]

Ačkoliv zásady navržené zvláštní zpravodajkou Podkomise nebyly mezinárodním společenstvím přijaty, v regionálním měřítku je lze identifikovat v Úmluvě Evropské hospodářské komise OSN o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí.[252] Aarhuská úmluva, jak je smlouva zkráceně označována, se v první řadě odvolává na Stockholmskou deklaraci upravující koncept hmotného práva na příznivé životní prostředí a podobně uznává, že „přiměřená ochrana životního prostředí je nezbytná pro lidský blahobyt a požívání základních lidských práv.“[253] Zároveň dodává, že „každý má právo žít v životním prostředí odpovídajícím jeho zdraví a blahobytu a povinnost … chránit a zlepšovat životní prostředí ve prospěch současných i budoucích generací.“[254] Obsah úmluvy je nicméně dále zaměřený na procesní práva, která dále rozvádějí práva představená Deklarací z Rio de Janeira a obecných procesních práv ukotvených občanskými a politickými pakty. Pro úspěšné naplnění práva na příznivé životní prostředí je podle úmluvy nutné zajistit občanům přístup k environmentálním informacím,[255] účast na rozhodování o činnostech s vlivem na životní prostředí a tvorbě politik týkající se životního prostředí[256] a přístup k právní ochraně[257].

Ačkoliv byla Aarhuská úmluva přijata jako regionální smlouva Evropské hospodářská komise OSN, má podle tehdejšího generálního tajemníka OSN potenciál stát se globálním rámcem pro zapojení občanské společnosti a posílení práv občanů v oblasti životního prostředí.[258] Z tohoto pohledu má Aarhuská úmluva potenciál stát se součástí obecných zásad ochrany lidských práva a životního prostředí. Úmluva se totiž jako první mezinárodní smlouva detailně zabývá definicemi a analýzou environmentálních informací, faktorech ovlivňující životní prostředí a složkami životního prostředí, které dává do souvislosti s přínosem zapojení veřejnosti pro jeho ochranu. Je nutné si uvědomit, že se jedná o téměř jediný právně závazný

[251] E/CN.4/SUB.2/1994/9, odst. 15–20.
[252] Giorgetta (2002), s. 186.
[253] Aarhus Convention, preambule.
[254] Ibid.
[255] Ibid, čl. 4 a 5.
[256] Ibid, čl. 6 a 7.
[257] Aarhu Convention, čl. 9. Toto právo je dále rozvinuto v čl. 9, které uznává právo „vznášet námitky proti jednání, aktům nebo opomenutí ze strany soukromých osob nebo státních orgánů, jež jsou v rozporu s ustanoveními jejich vnitrostátního práva týkajícího se životního prostředí.“ V kontextu lidskoprávních závazků je tak v úmluvě zdůrazněna povinnost států chránit lidská práva před jejich porušením ze strany jak orgánů veřejné moci, tak fyzických a právnických osob.
[258] Giorgetta (2002), s 186.

dokument v oblasti ochrany lidských práv a životního prostředí. Ostatní regionální lidskoprávní režimy se sice také do jisté míry zabývají procesními právy ve vztahu k ochraně životního prostředí,[259] nicméně jejich regionální působnost zůstává značně omezená.

Na ukotvení vztahu mezi procesními lidskými právy a životním prostředím navázal i současný institut zvláštního zpravodaje pro životní prostředí, podle kterého je „dodržování lidských práv, včetně práva na informace, účast a nápravu, nezbytné pro ochranu životního prostředí.“[260] Podle zvláštního zpravodaje jsou tato procesní práva neodmyslitelnou součástí práva na příznivé životní prostředí, neboť podle něj „[u]znání práva na zdravé životní prostředí podstatně přispívá ke zvýšení role veřejnosti ve správě věcí týkajících se životního prostředí.“[261] Uznání práva na příznivé životní prostředí tak v pojetí zvláštního zpravodaje vede právě k ochraně zmíněných procesních práv v oblasti lidských práv a životního prostředí.

[259] Boyle (2009), odst. 6 a 28.
[260] A/73/188, odst. 2.
[261] Ibid, odst. 42.

3. Ochrana práva na příznivé životní prostředí v procedurách stížností OSN

Z předchozí kapitoly vyplývá, že ukotvení práva na příznivé životní prostředí jako samostatného lidského práva, které by chápalo ochranu životního prostředí v širším, kvalitativním pojetí, není v kontextu lidských práv v současnosti univerzálně přijímané. Tento přístup by mohl působit dojmem, že jedincům v současnosti není umožněno se práva na určitou kvalitu životního prostředí v mechanismu stížností lidskoprávních orgánů domáhat. Je proto vhodné identifikovat a zhodnotit praktickou ochranu práva na příznivé životní prostředí prostřednictvím procedur stížností Organizace spojených národů.

Jednotlivcům je v současnosti umožněno podat stížnost na domnělé porušení svých práv třem orgánům OSN. Prvním z nich jsou smluvní orgány, které umožňují jednotlivcům a jejich zástupcům podávat stížnosti na stát, který přijal příslušnou smlouvu a proceduru stížností upravenou opčním protokolem či článkem. Druhým jsou zvláštní procedury s univerzální působností, které se zabývají případy porušení některých práv v rámci svého tematického či územního mandátu. Třetí mechanismus stížností ustavený Radou pro lidská práva není pro účely zkoumání ochrany konkrétního práva relevantní, neboť se ze své povahy zaměřuje na systematická porušování celé oblasti lidských práv.

3.1 Smluvní orgány a zvláštní procedury

Systémy stížností OSN obdrží každý rok tisíce stížností. Otázkou však zůstává celková přístupnost jednotlivých mechanismů jednotlivcům, kteří se cítí být obětmi porušení některých lidských práv. Všeobecná deklarace lidských práv a smluvní orgány OSN bývají proklamovány za mezinárodní standard lidských práv. Mechanismus zvláštních procedur, jehož fungování je odvozeno od Charty OSN, je pak ze své podstaty určený všem státům na světě. Za pozornost však stojí zhodnocení skutečné univerzality těchto systémů v souvislosti s možností podávání stížností jednotlivců týkajících se lidských práv obecně a jejich možného environmentálního aspektu. Druhou otázkou je schopnost těchto systémů řešit tyto situace s dotčenými státy, která souvisí s ochotou států s danými orgány spolupracovat a je důležitým předpokladem pro úspěšnou ochranu obětí porušení práv.

3.1.1 Přístupnost

Třebaže některé smlouvy, které zakládají výbory smluvních orgánů, dnes ratifikovaly téměř všechny státy, opční mechanismy stížností přijala jen malá část z nich.

Zatímco Mezinárodní pakt o občanských a politických právech má v současnosti 172 smluvních stran, jeho Opční protokol přijalo 116 stran, mezi kterými není kromě USA, Velké Británie či Číny množství asijských, arabských a afrických států. Obdobně mechanismus stížností Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva dodnes přijalo pouhých 24 zemí, v jurisdikci Výboru pro odstranění diskriminace žen je 110 států, Výboru pro práva dítěte 43 států a Výboru pro práva osob se zdravotním postižením 93 států.[262] Tím, že smluvní orgány mohou posuzovat pouze stížnosti týkajících se států, které přistoupily k příslušnému opčnímu protokolu, zůstává v mnoha zemích přístup jednotlivců k některým mechanismům stížností značně omezený.

Druhou pomyslnou překážkou k přístupu jednotlivců jsou kritéria přijatelnosti vymezená smluvními orgány. Tyto požadavky, zahrnující nutnost vyčerpání domácích prostředků či neprojednávání jiným mechanismem stížností, vedou k zamítnutí mnohých stížností ještě před posouzením jejich obsahu. Z analýzy databáze stížností smluvních orgánů vyplývá, že 38 % všech stížností, kterými se výbory zabývaly, nesplňují kritéria přijatelnosti a dále tak nebyly projednávány. Databáze stížností zvláštních procedur naproti tomu nepřijatelné stížnosti nezveřejňují, tudíž jsou pro účely této práce v rámci obou mechanismů posuzovány pouze přijatelné stížnosti. Je však vhodné poukázat, že samotná kritéria přijatelnosti omezují přístup jednotlivců k procedurám stížností smluvních orgánů, neboť podání přijatelné stížnosti si vyžaduje značnou předchozí znalost mezinárodněprávní problematiky.

Systém zvláštních procedur OSN naproti tomu umožňuje jednotlivcům podávat stížnosti týkající se jakéhokoliv státu bez ohledu na explicitní přijetí této procedury daným státem. Univerzalitu tohoto systému umocňuje ustanovení menšího počtu kritérií přijatelnosti, která na rozdíl od smluvních orgánů nezahrnují například vyčerpání domácích opravných prostředků či nemožnost projednávání stejné věci jiným mechanismem stížností. Z pohledu jednotlivce by tak měl mechanismus stížností zvláštních procedur poskytovat snazší přístup k mezinárodnímu prostředku právní ochrany. Praktické využití těchto dvou mechanismů ukazuje počet stížností přijatých mechanismy stížností, který je uvedený v tabulce 1.

[262] OHCHR, Status of Ratification Interactive Dashboard.

Tabulka 1: Počet stížností mechanismům stížností OSN podle typu mechanismu

Mechanismus	*Počet všech stížností*	*Počet stížností týkajících se ŽP*
Smluvní orgány	1567	9
Zvláštní procedury	4581	145

Zdroj: Data z OHCHR, Jurisprudence; OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: ŽP = životní prostředí. Metodologie identifikace stížností smluvním orgánům týkajících se životního prostředí je uvedena v příloze.

Z poměru celkového počtu stížností registrovaných v online databázích stížností Vysokého komisaře pro lidská práva je zřejmé, že v rámci podávání stížností lidskoprávním orgánům OSN poskytuje systém zvláštních procedur jednotlivcům snazší přístup k mezinárodní ochraně. Je nutné zmínit, že databáze stížností smluvních orgánů obsahuje všechny stížnosti přijaté za dobu fungování jednotlivých smluvních orgánů,[263] zatímco databáze zvláštních zpravodajů v současnosti zahrnuje pouze stížnosti přijaté po roce 2010. Nepoměr v počtu stížností přijatých oběma orgány je tak ve skutečnosti ještě výraznější. Z celkového počtu stížností přijatých smluvními orgány jich Výbor pro lidská práva dodnes přijal 1145, zbylých osm výborů dohromady přijalo pouhých 422 stížností. Mechanismus Výboru pro lidská práva je však se svými téměř čtyřiceti lety fungování zdaleka nejstarší. Počet stížností přijatých jednotlivými smluvními orgány je tak i vzhledem k počtu obyvatel v jurisdikci Výborů velmi nízký.

Větší otevřenost systému individuálních stížností zvláštních procedur se projevuje i v rámci stížností týkajících se životního prostředí. Jak ukazuje tabulka 1, mechanismus zvláštních procedur přijal za sedm let existence zvláštního zpravodaje pro životní prostředí celkem 145 stížností týkajících se práva na příznivé životní prostředí, zatímco mezi smluvními orgány lze od jejich vzniku nalézt pouhých 9 stížností týkajících se environmentální dimenze lidských práv.[264] Zvláštní zpravodaj pro životní prostředí tak jednotlivcům poskytuje důležitou ochranu lidskoprávních závazků týkajících se životního prostředí, ke které prostřednictvím smluvních orgánů nemají přístup. Například 53 % největších příjemců stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí nepřijalo mechanismus stížností Výboru pro lidská práva a 88 % těchto států nepřijalo mechanismus stížností Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva.[265] Tuto skutečnost přibližuj tabulka 2.

[263] Vstup v platnost mechanismu stížností ICCPR: 1976, CESCR: 2008, CERD: 1982, CEDAW: 2000, CAT: 2006, CRPD: 2008, CRC: 2010, CED: 2010, CMW: nevstoupil v platnost.
[264] Metodologie identifikace stížností smluvním orgánům týkajících se životního prostředí je uvedena v příloze.
[265] V globálním měřítku nepřijalo příslušný mechanismus 41 %, resp. 75 % států.

Tabulka 2: Největší příjemci stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí

Stát/aktér	*Počet stížností*	*Přijetí procedury stížností*	
		ICCPR	*ICESCR*
Ostatní aktéři	32		
Guatemala	10	×	
Brazílie	7	×	
Vietnam	6		
Honduras	5	×	×
Čína	5		
Nikaragua	5	×	
Thajsko	5		
Kambodža	4		
Ekvádor	4	×	×
Indonésie	4		
Keňa	4		
Peru	4	×	
Rusko	4	×	
Kamerun	3	×	
Indie	3		
USA	3		

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search; OHCHR, Status of Ratification Interactive Dashboard (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámky: Celkový počet stížností je 145. Křížek značí uznání dané procedury opčním protokolem.

Je nutné poznamenat, že státy s největším počtem přijatých stížností nemusí nutně nejvíce porušovat lidskoprávní normy v oblasti životního prostředí. Lze spíše předpokládat, že v těchto zemích mají oběti a jejich zástupci více zkušeností s využitím systému zvláštních procedur jako prostředku mezinárodní ochrany lidských práv. Mechanismus smluvních orgánů je přitom ve většině těchto zemí nedostupný. Zároveň je vhodné upozornit, že zvláštní procedury nejen zahrnují samostatný tematický mandát týkající se podnikatelských aktivit, ale dokonce umožňují jednotlivcům podávat stížnosti přímo proti *jiným aktérům*, které de facto zahrnují fyzické a právnické osoby. Tímto zvláštní procedury zdůrazňují povinnost států chránit lidská práva i proti zásahům od jiných osob než jen orgánů státní moci a zároveň, na rozdíl od smluvních orgánů, explicitně identifikují vlastní povinnosti soukromých aktérů.

Nelze se domnívat, že nízký počet stížností týkajících se životního prostředí přijatých smluvními orgány znamená, že tento mechanismus není schopný řešit otázky životního prostředí. Jak jsme si ukázali v předchozích kapitolách, výbory identifikovaly lidskoprávní závazky související s životním prostředím u řady ukotvených lidských práv. Z analýzy databáze stížností přijatých smluvními orgány však vyplývá, že všech 9 stížností týkajících se životního souvisí pouze s jednou oblastí lidských práv, a sice s kulturními právy menšin ustanovenými Mezinárodním paktem o občanských a politických právech. Ačkoliv smluvní orgány usuzují,

že škody na životním prostředí mohou porušovat i jiná lidská práva jako např. právo na život, zdraví či přiměřenou životní úroveň, není v praxi mechanismus stížností smluvních orgánů pro ochranu environmentálních závazků téměř využíván. Příčinu této skutečnosti lze opět spatřit v omezeném přístupu jednotlivců k mechanismu smluvních orgánů jako systému. To je zřejmé nejen z rozdílu mezi celkovým počtem stížností týkajících se životního prostředí přijatých smluvními orgány a zvláštním zpravodajem, ale také z povahy těchto stížnost.

Zatímco se environmentální stížnosti přijaté smluvními orgány týkají pouze kulturních práv menšin, mají stížnosti zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí souvislost s řadou dalších témat. Souvislost těchto stížností s ostatními tematickými mandáty zvláštních procedur je zobrazena v grafu 1.[266] V širším smyslu mají tyto mandáty protějšek v lidských právech ukotvených smluvními orgány, u kterých byl identifikován environmentální přesah, ale v praxi se jich oběti v souvislosti s ochranou životního prostředí u smluvních orgánů nedovolávají.

Graf 1: Poměr výskytu jiných tematických mandátů zvláštních procedur vůči všem souvisejícím mandátům stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí (bez obránců lidských práv)

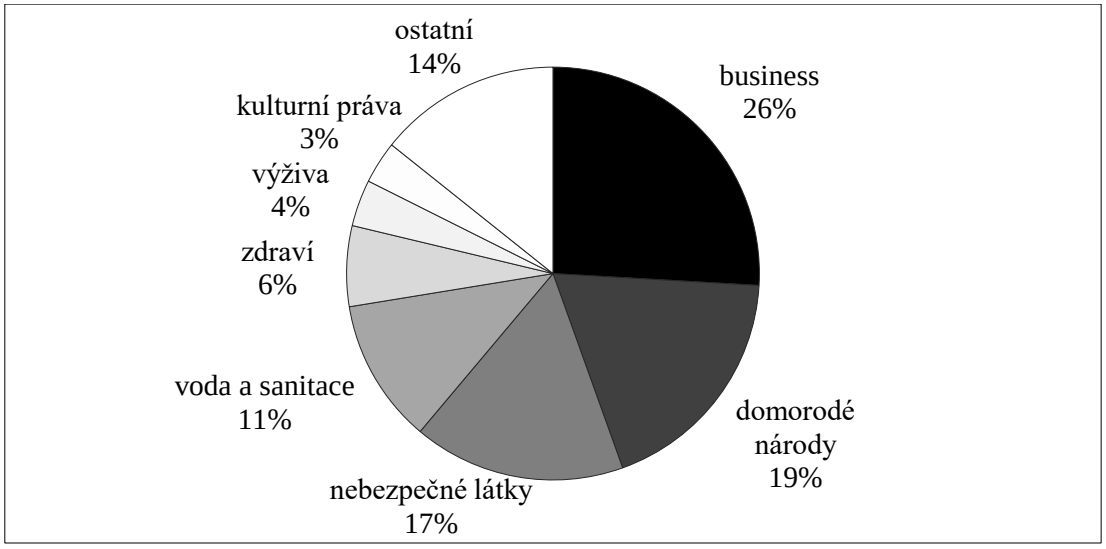

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.

Zvláštní procedury, resp. zvláštní zpravodaj pro životní prostředí, tak vyplňuje pomyslné mezery v mezinárodní ochraně práv jednotlivců i v oblasti životního prostředí. Povaha stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí je vyrovnanější, neboť ty se týkají jak práv souvisejících se zdravím člověka, tak kulturních práv. Důležitou otázkou zůstává, zdali systém procedur zvláštního zpravodaje pro životní prostředí chrání právo na příznivé životní

[266] Ze stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí byly pro účely tohoto grafu vyloučeny stížnosti spojené s mandátem „obránci lidských práv“. Hlavním tématem těchto stížností jsou případy domnělých porušení procesních práv lidskoprávních aktivistů. Vyloučením těchto stížností nám tak poskytne lepší představu o hmotněprávní povaze stížností týkajících se životního prostředí.

prostředí jakožto samostatné lidské právo. Z analýzy stížností vyplývá, že v praxi se tomu děje jen velmi omezeně. Ze 145 stížností zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí je pouze 1 stížnost zařazena výhradně do mandátu životního prostředí. Naprostá většina dosud podaných stížností týkajících se životního prostředí je tak spojena s jinými tematickými mandáty a s životním prostředím *souvisejí*. Případy domnělého porušení práva na příznivé životní prostředí jsou tak v současnosti de facto výhradně řešeny v kontextu jiných lidských práv.

Co se procesních práv týče, ze 145 stížností přijatých zvláštním zpravodajem pro životní prostředí je 114 zároveň zařazeno k mandátům „obránci lidských práv“, „svoboda názoru a projevu“ či „svoboda pokojného shromažďování a sdružování“, ze kterých další desetina zahrnuje navíc mandát „svévolná zadržování“ či „nezávislost soudců a advokátů“. Většina stížností v oblasti životního prostředí tak v sobě zahrnuje také procesní aspekt týkající se práv na účast na rozhodování, právo na informace a právo na přístup k právní ochraně.

3.1.2 Efektivita

Aby mechanismy stížností OSN zůstaly věrohodné a legitimní, je nutné zajistit spolupráci příslušných orgánů jak s obětmi dovolávajících se svých práv, tak se státy[267], kterých se stížnosti týkají. Jak bylo v předchozích kapitolách naznačeno, všechny oběti či jejich zástupci podávající stížnosti u smluvních orgánů obdrží odpověď, a to i v případě, že daná stížnost nesplňuje kritéria přijatelnosti a není dále projednávaná. Ačkoliv je proces rozhodování neveřejný, oběti i dotčené státy jsou informování o stanovisku, který je zároveň zveřejňován. Oběti domnělých případů porušení práv jsou tak informování o fázi řízení a krocích podniknutých k nápravě dané situace. Před vydáním konečného rozhodnutí je navíc umožněno státům i obětem poskytnout dodatečné informace a komentáře, které jsou nezbytné pro komplexní zhodnocení situace.

Systém zvláštních procedur naproti tomu zveřejňuje pouze přijatelné stížnosti, ke kterým bylo vydáno stanovisko. O případném zamítnutí stížnosti nejsou informování ani oznamovatelé, kterým až do zveřejnění konečného rozhodnutí nejsou poskytovány žádné přímé informace o stavu řízení. K poskytnutí dodatečných informací je vyzván pouze stát, nikoliv oběti. Ačkoliv jsou na tento postup oběti při podávání stížností upozorňovány, netransparentnost řízení a nedostatek a komunikace s obětmi porušení lidských práv může být značnou překážkou k efektivnímu řešení daných situací. Nezveřejňování nepřijatelných stížností zvláštním zpravodajem nám sice nedovoluje hlubší analýzu této problematiky,

[267] V případě zvláštních procedur také s *jinými aktéry*.

nicméně je zřejmé, že smluvní orgány představují z pohledu informovanosti obětí efektivnější systém ochrany.

Druhým předpokladem pro úspěšné řešení případů porušení práv daným orgánem je jejich spolupráce států s příslušným orgánem, neboť každý dotčený stát je před vydáním stanoviska příslušným orgánem vyzván k poskytnutí odpovědi[268] na danou stížnost. Důležitým ukazatelem efektivity systému stížností tak lze spojit s mírou odpovědí států na zaslané stížnosti. Z analýzy databáze stížností vyplývá, že míra odpovědí států je výrazně vyšší v systému smluvních orgánů; zatímco smluvní orgány obdrží vyjádření států na 95 % stížností,[269] míra odpovědí na stížnosti přijaté zvláštními procedurami se pohybuje kolem 50 %. Nižší míra odpovědí zvláštním procedurám má do jisté míry souvislost s násobně vyšším počtem stížností přijatých těmito orgány, jejichž zpracování tak pro dané státy představují vyšší administrativní zátěž, nicméně důvody větší spolupráci států se smluvními orgány lze však spatřit také ve zdroji legitimity obou systémů. Zatímco kvazisoudní kompetence výborů smluvních orgánů jednotlivé státy explicitně uznaly přijetím příslušných mechanismů, odvozují zvláštní procedury svou univerzální jurisdikci z Charty OSN. Vyšší spolupráce s orgány ustavenými právně závaznou mezinárodní smlouvou tak lze očekávat.

Pokud se zaměříme na právo na příznivé životní prostředí, ukazuje se, že míra odpovědí koresponduje s celkovou průměrnou mírou odpovědí na stížnosti obou mechanismů. Míra odpovědí na stížnosti týkající se životního prostředí je pro ilustraci zobrazena v tabulce 3. Lze konstatovat, že míra spolupráce států s některým mechanismem stížností se v oblasti životního prostředí neliší od spolupráce v jiných lidskoprávních oblastech. Můžeme tedy předpokládat, že rozdíly mezi mechanismy i v kontextu životního prostředí vycházejí primárně ze samotné povahy obou systémů a z počtu takových stížností, jejichž zpracování s sebou pro dotčený stát nese určité náklady.

[268] Odpovědi svou povahou označují *vyjádření* států k informacím obdržené mechanismem stížností od obětí domnělých případů porušení práv.

[269] Vzhledem k celkovému počtu stížností je analýza míry odpovědí na *všechny* stížnosti smluvním orgánům technicky téměř nereálná. Odhad celkové míry odpovědí byl pro účely této práce získán analýzou stížností podaných smluvním orgánům od roku 2010. Z celkového počtu 656 stížností pak byla určena informace o odpovědi u každé desáté, přičemž stížnosti byly seřazeny podle data vydání stanoviska a podle příslušného výboru.

Tabulka 3: Míra odpovědí na stížností týkající se životního prostředí podle typu mechanismu

Mechanismus	*Počet stížností*	*Odpovědi*		*Průměrná celková míra odpovědí mechanismu*
		Celkem	*Míra*	
Smluvní orgány	9	9	**100 %**	95 %
Zvláštní procedury	145	76	**52 %**	50 %

Zdroj: Data z OHCHR, Jurisprudence, OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.

Snahu o zvýšení spolupráce států s mechanismem zvláštních procedur lze spatřit v tzv. společných stížnostech.[270] Tento přístup odpovídá předpokladu, že porušení lidských práv se často týká více oblastí. Zatímco smluvní orgány ustavují samostatné výbory a každá stížnost může být adresována právě jednomu výboru, umožňují zvláštních procedury přijímat stížnosti adresované více mandátům, ke kterým následně příslušní zvláštní zpravodajové připojují jedno společné stanovisko. Analýza databáze stížností zvláštních procedur ukazuje, že více než tři čtvrtiny všech stížností zahrnuje více než jeden tematický či územní mandát. Rozdíly v počtu přijatých stížností a míry odpovědí se ukazují i mezi jednotlivými mandáty, nicméně jejich společná koordinace má za důsledek efektivnější použití zvláštních procedur. To ukazuje tabulka 4, která srovnává míru odpovědí na individuální a společné stížnosti přijaté zvláštními procedurami. Přestože je celkových společných stížností více, míra odpovědí poukazuje na vyšší spolupráci států při jejich řešení. To lze vysvětlit nižší administrativní zátěží pro jednotlivé státy, jelikož se vlády k danému problému mohou vyjádřit prostřednictvím jednoho stanoviska. Zároveň je obětem umožněno účinněji řešit případy porušení lidských práv v celém svém rozsahu, neboť je jim umožněno prostřednictvím jedné stížnosti oslovit všechny příslušné mandáty, pokud je to v takovém případě vhodné.

Tabulka 4: Míra odpovědí na stížnosti přijaté zvláštními procedurami podle typu stížnosti.

Typ stížnosti	*Počet stížností*	*Počet odpovědí*	*Míra odpovědí*
Individuální stížnosti	910	378	**42 %**
Společné stížnosti	3671	1894	**52 %**

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: Individuální stížnosti = stížnosti přijaté pouze jedním mandátem; společné stížnosti = stížností přijaté více mandáty.

Výhody používání společných stížností je nutné odlišit od povahy takových stížností. Jak bylo uvedeno v předchozí části v souvislosti s právem na příznivé životní prostředí, zahrnutí více mandátů ve stížnosti naznačuje, že případ porušení lidských práv s daným

[270] Angl. *joint communications*.

mandátem souvisí, nicméně ochrana takového práva nemusí být hlavním cílem požadavku nápravy. Rozdílný způsob pojetí těchto práv však nutně nesouvisí s ochotou státu spolupracovat s příslušnými orgány při vymáhání daných lidskoprávních závazků.

3.2 Zvláštní procedury

Tematické a územní mandáty zvláštních procedur hrají důležitou roli v mezinárodní ochraně lidských práv a svobod. Vznik určitého tematického mandátu lze vnímat jako reflexi vznikající lidskoprávní normy. S rostoucí pozorností právu na příznivé životní prostředí tak byl v roce 2012 ustaven zvláštní zpravodaj OSN pro lidská práva a životní prostředí. Otázkou však zůstává, zdali je rozšiřující se rámec lidskoprávních norem zvláštních procedur, zasahující do celé řady vztahů mezi státem a jednotlivcem, stále smysluplný. Jestli je existence určité zvláštní procedury užitečná naznačuje využití této instituce obětmi údajných porušení příslušné lidskoprávní normy. Následující analýza dynamiky mechanismu individuálních stížností zvláštního zpravodaje pro životní prostředí – ve srovnání s ostatními mandáty vzniklými ve stejné době – tak směřuje ke zhodnocení relevance tohoto orgánu.

3.2.1 Využití

Z pohledu jednotlivce představuje mechanismus stížností zvláštních procedur univerzální prostředek mezinárodněprávní ochrany lidských práv. Praktické využití se však přirozeně mezi jednotlivými tematickými a územními mandáty liší. Tyto rozdíly ilustruje tabulka 5, která srovnává využití mechanismu stížností obětmi porušení lidských práv v rámci pěti mandátů zvláštních procedur vzniklých mezi lety 2011–2013, mezi kterými se nachází i zvláštní zpravodaj pro životní prostředí. Ze 379 všech stížností přijatých pěti sledovanými mandáty jich bylo nejvíce adresováno pracovní skupině pro business (212 stížností) a zvláštnímu zpravodaji pro životní prostředí (145 stížností). Zbylé tři zvláštní procedury přijaly dohromady necelou třetinu všech stížností. Počet stížností přijatých zvláštním zpravodajem pro pravdu, spravedlnost, odškodnění a záruky neopakování, pracovní skupinou pro mezinárodní pořádek a pracovní skupinou pro starší osoby je i vzhledem univerzalitě systému zvláštních procedur velmi nízký. Nelze se domnívat, že nízký počet stížností týkajících se posledních třech zvláštních procedura znamená, že tyto orgány nejsou schopny řešit otázky svých mandátů. Z pohledu individuálního prosazování příslušných lidskoprávních norem jsou však tyto procedury, potažmo lidskoprávní témata, kterými se zabývají, méně využívané.

Tabulka 5: Počet stížností a míra odpovědí vybraných zvláštních procedur

Zvláštní procedura	*Počet stížností*		*Odpovědi*	
	Celkem	*Individ.*	*Celkem*	*Míra*
Business (2011)	212	1	117	55 %
Životní prostředí (2012)	145	1	76	52 %
Pravda, spravedlnost, odškodnění a záruky neopakování (2011)	67	4	38	57 %
Mezinárodní pořádek (2011)	36	3	28	78 %
Starší osoby (2013)	7	0	4	57 %
Celkem	379	9	221	58 %

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: Celkový počet je očištěný o duplicitní záznamy společných stížností sledovaných procedur. Rok v závorce označuje datum vzniku zvláštní procedury.

Jak bylo naznačeno, důležitým ukazatelem efektivity systému stížností je míra spolupráce států s daným mezinárodním mechanismem, kterou lze spojit s mírou odpovědí států na stížností přijaté příslušnými orgány. Z analýzy zachycené v tabulce 5 vyplývá, že ochota států vyjádřit se ke stížnostem přijatými nově vzniklými zvláštními procedurami se u sledovaných mandátů pohybuje mírně přes 50 %, což odpovídá průměrné míře odpovědí na společné stížnosti zvláštních procedur. Výjimkou je zvláštní zpravodaj pro mezinárodní pořádek, jehož 78% míra odpovědí však pravděpodobně souvisí s nižším celkovým počtem zaslaných stížností, jejichž zpracování tak pro dotčené státy představují menší administrativní zátěž. Míra odpovědí států na stížnosti týkajících se životního prostředí je téměř shodná jako v případě všech ostatních zvláštních procedur. Lze tak říci, že z pohledu spolupráce států představuje zvláštní zpravodaj pro životní prostředí stejně efektivní nástroj jako jiné etablované tematické a územní mandáty.

Důležitým faktorem míry odpovědí na zaslané stížnosti je společná koordinace jednotlivých mandátů prostřednictvím přijímání společných stížností, neboť ty vedou k vyšší spolupráci ze strany dotčených států. Kromě toho je zřejmé, že problematika daných mandátů je vícevrstvá a vyžaduje si spolupráci více lidskoprávních orgánů. Tabulka 5 skutečně ukazuje, že pouze 9 z 379 stížností přijatých sledovanými zvláštními procedurami je individuálních, tedy adresovaných pouze danému mandátu.

Z poměru celkového počtu stížností registrovaných v online databázích zvláštních procedur je zřejmé, že otázka lidskoprávních závazků ve vztahu k životnímu prostředí se prostřednictvím zvláštních procedur těší relativně vysokému zájmu. Z pěti nově vzniklých

zvláštních procedur je po pracovní skupině pro business druhým nejvyužívanějším mandátem pro individuální stížnosti a připadá na něj každá třetí přijatá stížnost. Rostoucí relevanci zvláštního zpravodaje pro životní prostředí v této oblasti naznačuje graf 2, který zachycuje vývoj počtu stížností přijatých vybranými zvláštními procedurami v čase.

Graf 2: Počet stížností přijatých vybranými zvláštními procedurami podle roku

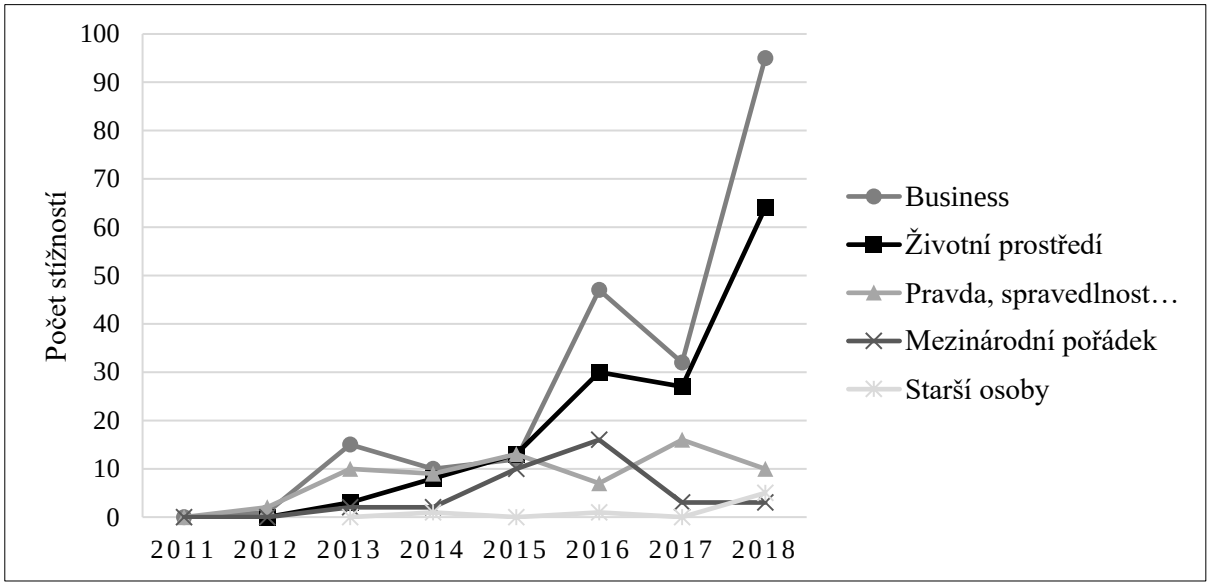

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.

3.2.2 Regionální zastoupení

V rámci sledovaných procedur jsou největšími příjemci stížností Guatemala (18 stížností), Brazílie (15 stížností), Thajsko (11 stížností) a USA (10 stížností). Těmto čtyřem státům bylo adresováno téměř 20 % sledovaných stížností zaslaných státům.[271] Více než polovina všech státních stížností zvláštních procedur pak bylo zasláno 19 státům. Jak přibližuje graf 3, zvláštní procedury se zabývají případy domnělých porušení lidských práv bez ohledu politickou moc států v OSN, nicméně celkové regionální zastoupení není zcela vyrovnané – převahu mezi největšími příjemci stížností mají státy Latinské Ameriky a Asie.

[271] Důležité omezení se týká stížností zaslaných *státům*. Největším příjemcem všech sledovaných stížností jsou „ostatní aktéři“ (91 stížností). Pro následující účely regionálního srovnání byly tyto stížnosti z analýzy vyřazeny.

Graf 3: Státy, které dohromady obdržely více než polovinu všech státních stížností sledovaných zvláštních procedur

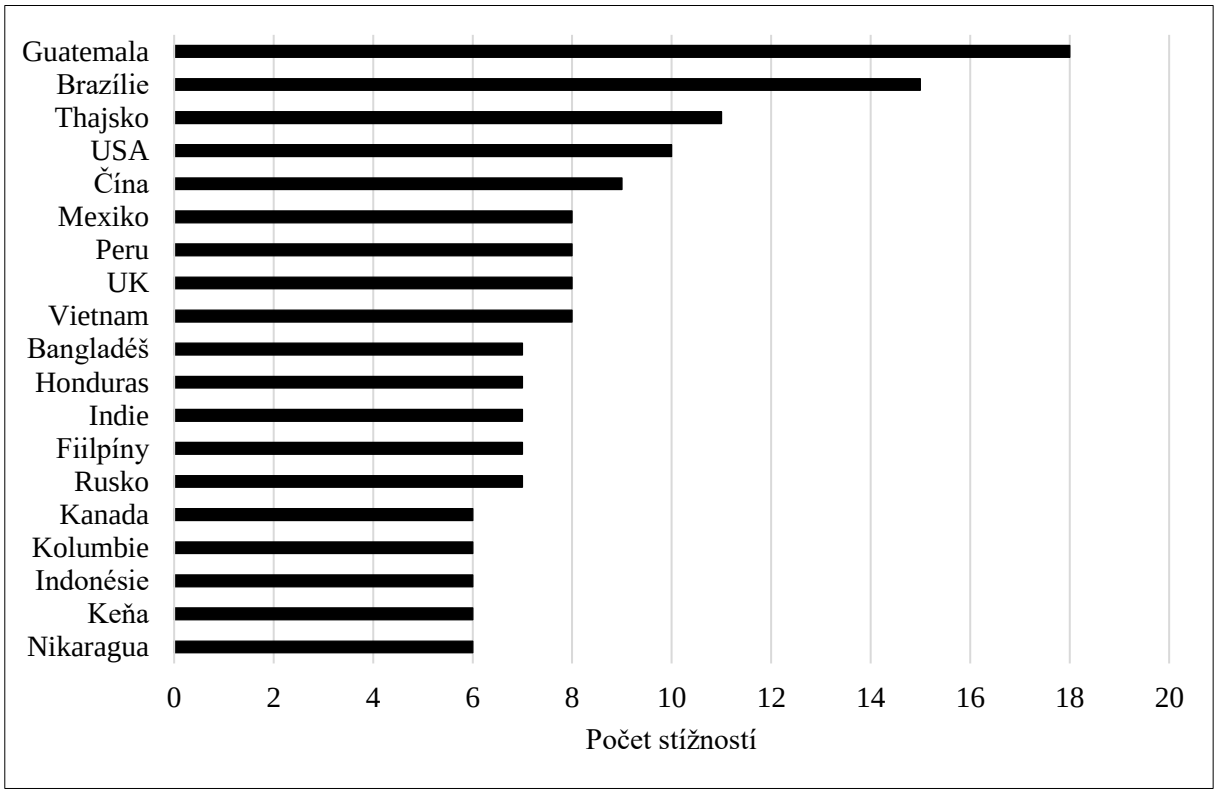

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: Celkový počet státních stížností je po vyřazení *ostatních aktérů* 288.

Jak bylo naznačeno v předchozí kapitole, státy s největším počtem obdržených stížností nutně neporušují nejvíce lidská práva a lze se spíše domnívat, že se v těchto zemích naučili oběti a jejich zástupci využívat systém zvláštních procedur jako prostředku mezinárodní ochrany lidských práv. Analýza regionálních rozdílů napříč stížnostmi sledovaných zvláštních procedur nám však umožňuje zhodnotit relevanci příslušné lidskoprávní normy v daném regionu. Lze totiž předpokládat, že přístup k jednotlivým zvláštním procedurám je v dané zemi shodný, neboť ten vychází z přístupu k systému zvláštních procedur jak celku.

Regionální rozdíly využívání zvláštních procedur odráží počet stížností přijatých státy v jednotlivých regionech. Počet těchto stížností a jejich podíl vůči celkovému počtu stížností přijatých příslušnou zvláštní procedurou je uvedený v tabulce 6. Celých 35 % z celkového počtu 288 přijatých státních stížností bylo adresováno státům Asijsko-pacifické oblasti, následovanou 30% podílem stížností státům Latinské Ameriky a Karibiku. Přibližně 17 % stížností pak bylo zasláno skupině států Západní Evropy, 14 % Africké skupině a pouhých 5 % zemím Východní Evropy. Podobná regionální nevyrovnanost je zřejmá i při bližším pohledu na jednotlivé zvláštní procedury: v téměř všech sledovaných případech jsou největšími příjemci stížností státy Asijsko-pacifické oblasti a země Latinské Ameriky a Karibiku. Výjimkou je

pracovní skupina pro mezinárodní pořádek, která zasílá nejvíce stížností státům Západní Evropy a oproti ostatním procedurám zaznamenává vyšší podíl stížností státům Afriky. Vyšší relativní zastoupení stížností Africké skupině lze nalézt také u zvláštního zpravodaje pro pravdu, spravedlnost, odškodnění a záruky neopakování se.

Tabulka 6: Počet a podíl státních stížností vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin

Zvláštní procedura	*Afrika*		*Asijsko-pacifická oblast*		*Východní Evropa*		*Latinská Amerika a Karibik*		*Západní Evropa a ostatní*	
Business (124)	11	**9 %**	44	**35 %**	5	**4 %**	39	**31 %**	25	**20 %**
Životní prostředí (113)	12	**11 %**	42	**37 %**	5	**4 %**	41	**36 %**	13	**12 %**
Pravda, spravedlnost… (66)	14	**21 %**	18	**27 %**	4	**6 %**	22	**33 %**	8	**12 %**
Mezinárodní pořádek (34)	7	**21 %**	11	**32 %**	1	**3 %**	3	**9 %**	12	**35 %**
Starší osoby (7)	0	**0 %**	3	**43 %**	1	**14 %**	3	**43 %**	0	**0 %**
Celkem (288)	40	**14 %**	101	**35 %**	14	**5 %**	85	**30 %**	48	**17 %**

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: Celkový počet je očištěný o duplicitní záznamy společných stížností. V závorce je uvedený celkový počet státních stížností dané zvláštní procedury.

Stížnosti pracovní skupiny pro business a zvláštního zpravodaje pro životního prostředí mají naopak marginální zastoupení v Africkém regionu a – podobně jako v případě všech sledovaných procedur – ve státech Východní Evropy. V otázce životního prostředí je velmi nízký podíl stížností státům Afriky zarážející v kontextu *environmentální výkonnosti* těchto zemí.[272] Ze 60 států s nejnižší ohleduplností vůči životnímu prostředí – tedy těch, které získaly méně než polovinu celkových bodů v hodnocení – je 40 států z Africké skupiny.[273] Dalších 18 těchto zemí je z Asijsko-pacifického regionu,[274] těmto státům však bylo naopak adresován největší podíl environmentálních stížností.

Nevyrovnanost mezi regiony se ukazuje také v míře spolupráce států při řešení případů porušení práv, kterou indikuje míra odpovědí na zaslané stížnosti zaznamenané v tabulce 7. Analýza ukazuje výrazně vyšší míru spolupráce států Západní Evropy, kde míra odpovědí na stížnosti činí 81 %.[275] Nadprůměrnou míru odpovědí vykazují také státy Latinské Ameriky

[272] Údaje vycházejí z Indexu výkonnosti z hlediska životního prostředí (Angl. *Environmental Performance Index*), který hodnotí státy z hlediska celkové ohleduplnosti vůči životnímu prostředí.
[273] Yale University, 2018 EPI Results.
[274] Ibid.
[275] Z důvodu nízkého celkového počtu stížností přijatých skupinou států Východní Evropy není míra odpovědí v této oblasti vypovídající. Tento region tak není do detailnějšího regionálního srovnání míry odpovědí zahrnutý.

a Karibiku, které odpovídají na 64 % zaslaných stížností a státy Asijsko-pacifické oblasti, ve které tato míra klesá na 56 %. Připomeňme, že oba tyto regiony zároveň přijímají největší počet stížností jednotlivých zvláštních procedur. Na druhé straně spektra naopak stojí Africký region, příjemce pouhé sedminy stížností, jehož státy průměrně odpoví na 38 % stížností.

Tabulka 7: Míra odpovědí na stížnost vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin

Zvláštní procedura	*Afrika*	*Asijsko-pacifická oblast*	*Východní Evropa*	*Latinská Amerika a Karibik*	*Západní Evropa a ostatní*
Business (56 %)	45 %	52 %	80 %	64 %	76 %
Životní prostředí (52 %)	8 %	57 %	80 %	66 %	85 %
Pravda, spravedlnost… (57 %)	50 %	50 %	100 %	50 %	88 %
Mezinárodní pořádek (78 %)	43 %	82 %	0 %	100 %	92 %
Starší osoby (57 %)	–	67 %	100 %	33 %	–
Celkem	38 %	56 %	86 %	64 %	81 %

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: V závorce je uvedená průměrná míra odpovědí na stížností dané zvláštní procedury.

Z pohledu jednotlivých zvláštních procedur stojí za pozornost velmi nízká míra odpovědí státy Africké skupiny na stížnosti zvláštního zpravodaje pro životní prostředí, která činí pouhých 8 %, neboť zpravodaj z 12 zaslaných stížností obdržel pouze 1 odpověď. Nejen relativně nízký podíl zaslaných environmentálních stížností, ale i míra odpovědí tak naznačuje nízkou ochotu spolupráce afrických států a dotčených obětí v řešení otázek lidských práv a životního prostředí prostřednictvím systému procedury zvláštního zpravodaje pro životní prostředí. V tomto ohledu lze říci, že činnost zvláštního zpravodaje pro životní prostředí zůstává v Africkém regionu velmi omezená. Vysvětlení relativního neúspěchu zvláštního zpravodaje v této oblasti lze spatřit v existenci regionálního systému ochrany lidských práv: připomeňme, že Africká charta pro lidská práva a práva národu jako jediný lidskoprávní regionální instrument explicitně zahrnuje právo na příznivé životní prostředí.

V rámci míry spolupráce států s mechanismy stížností zvláštních procedur je možné najít jistou souvislost také v míře demokracie daných zemí.[276] Měřeno *indexem demokracie*, nedemokratické státy vykazují vyšší míru odpovědí na stížnosti zaslané zvláštními

[276] Piccone (2012), s. 37.

procedurami, zatímco demokratické režimy mají výrazně vyšší míru odpovědí.[277] Tato souvislost vysvětluje nadprůměrnou míru spolupráce států ze skupiny Západní Evropy, jejíž státy zároveň dosahují vysokého skóre indexu demokracie. Většina států Afrického regionu, který se vyznačují nejnižší mírou odpovědí na obdržené stížnosti, naopak stojí na opačné straně žebříčku demokratického indexu.

Silnou stránkou mechanismu stížností zvláštních procedur jako systému je jeho potenciální univerzalita. Velkému geografickému dosahu odpovídá zjištění, že v současnosti obdržela již téměř polovina všech států alespoň jednu stížnost nově vzniklých sledovaných procedur. Z pohledu jednotlivých mandátů se pak daná procedura stížností vždy dotkla téměř čtvrtiny zemí, přičemž tento podíl úměrně klesá u zvláštních procedur s menším počtem celkových stížností.[278] Lze předpokládat, že relativně široké působení mechanismu stížností sledovaných zvláštních procedur souvisí s povahou celého systému, který jednotlivcům poskytuje snazší přístup k ochraně například nízkými kritérii přijatelnosti stížností. Údaje o geografickém dosahu zvláštních procedur z pohledu jednotlivých států jsou uvedené v tabulce 8

Nicméně i z tohoto pohledu je evidentní regionální nerovnováha využití mechanismu stížností sledovaných zvláštních procedur, která de facto odpovídá nerovnováze rozložení celkového počtu stížností přijatých danými regiony. Největší podíl států, které v daném regionu obdrželo alespoň jednu stížnost, se tak nachází v Asijsko-pacifické oblasti (58 %) a regionu Latinské Ameriky a Karibiku (52 %), které zároveň přijaly nejvíce stížností, zatímco tento podíl výrazně klesá v Africkém regionu (39 %) a ve Východní Evropě (26 %). Výjimkou je skupina států Západní Evropy, která přijala pouhých 17 % všech stížností sledovaných zvláštních procedur, avšak alespoň jednu z těchto stížností obdrželo 47 % států tohoto regionu. Je tak zřejmé, že velká část obětí a jejich zástupců ze Západní Evropy používají systém zvláštních procedur jako prostředku ochrany lidských práv.

[277] The Economist Intelligence Unit, EIU Democracy Index 2017.
[278] Z důvodu nízkého celkového počtu stížností přijatých pracovní skupinou pro starší osoby (7 stížností) tuto zvláštní skupinu z bližších úvah o geografickém dosahu vynecháváme.

Tabulka 8: Počet a podíl států, které obdržely alespoň 1 stížnost vybraných zvláštních procedur podle regionálních skupin

Zvláštní procedura	*Afrika (54)*		*Asijsko-pacifická oblast (53)*		*Východní Evropa (23)*		*Latinská Amerika a Karibik (33)*		*Západní Evropa a ostatní (28)*		*Celkem (192)*	
Business	9	**17 %**	20	**38 %**	2	**9 %**	11	**33 %**	9	**32 %**	51	**27 %**
Životní prostředí	7	**13 %**	18	**34 %**	2	**9 %**	10	**30 %**	8	**29 %**	45	**23 %**
Pravda, spravedlnost…	8	**15 %**	9	**17 %**	4	**17 %**	10	**30 %**	6	**21 %**	37	**19 %**
Mezinárodní pořádek	7	**13 %**	10	**19 %**	1	**4 %**	3	**9 %**	9	**32 %**	30	**16 %**
Starší osoby	0	**0 %**	3	**6 %**	1	**4 %**	3	**9 %**	0	**0 %**	7	**4 %**
Celkem	21	**39 %**	31	**58 %**	6	**26 %**	17	**52 %**	15	**54 %**	90	**47 %**

Zdroj: Data z OHCHR, Communication search (k 16.2.2019). Vlastní zpracování.
Poznámka: V závorce je uvedený celkový počet států dané regionální skupiny.

Z analýzy naopak nevyplývá, že by některá z procedur vzhledem k zaslanému počtu stížností v daném regionu oslovila větší či nižší podíl států. Za regionálními rozdíly tak z tohoto pohledu stojí spíše rozdílný přístup obětí z daných regionů k systému zvláštních procedur jako celku. V neposlední řadě lze regionální nevyváženost využití systému zvláštních procedur spatřit v samotném jazyce používaném zvláštními procedurami; výrazná většina stížností je komunikována v angličtině, menší část pak ve španělštině a francouzštině. Další oficiální jazyky OSN – arabštinu, čínštinu či ruštinu – v databázi stížnosti zvláštních procedur nenalezneme. Ačkoliv může být tento fakt důsledkem nepoužívání systému danými regiony, lze jazykovou bariéru vnímat také jako přímou překážku k systému zvláštních procedur.

Závěr

Od roku 1972, kdy bylo ve Stockholmu Deklarací Konference Organizace spojených národů o životním prostředí uznáno lidské právo na příznivé životní prostředí, se otázka vztahu mezi lidskými právy a životním prostředí dostala do pozornosti řady států a mezinárodních organizací. Rada lidských práv v několika svých rezolucích uznala, že ochrana životního prostředí je předpokladem pro požívání některých lidských práv. Právo na životní prostředí určité kvality lze nalézt v množství dalších mezinárodních lidskoprávních dokumentech, povaha těchto instrumentů je však z naprosté většiny právně nezávazná.

Environmentální závazky je možné identifikovat prostřednictvím interpretace ukotvených základních lidských práv, z nichž některé jsou součástí právně závazných mezinárodních smluv, mezi kterými je nejvýznačnější Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Řada příslušných smluvních orgánů se zabývala environmentální dimenzí ukotvených lidských práv, a to zejména prostřednictvím obecných komentářů, kterými výbory interpretují a dále rozvíjí existující závazky v příslušných smlouvách. Hlavním argumentem pro zajištění určité kvality životního prostředí ve vztahu k lidským právům je v této souvislosti ochrana duševní a tělesné integrity člověka (jako práva na život, zdraví, vodu, obživu, soukromý a rodinný život) a ochrana kulturních práv domorodých národů. V tomto smyslu slouží ochrana životního prostředí především jako prostředek ochrany lidských práv. Značnou překážku ve vymahatelnosti takových práv představuje nutnost identifikace vztahu mezi škodami na životním prostředím a dopadem na to které právo, který je poté rozhodující pro rozsah a úroveň ochrany.

Některé mezinárodní lidskoprávní úmluvy byly v současnosti ratifikovány značnou částí států světa, řada z těchto dokumentů nicméně stále nebyla mnohými zeměmi přijata. Je proto důležité, aby mezinárodní právo v oblasti lidských práv mělo oporu nejen v tradičních pramenech mezinárodní práva, tedy ve zmíněných mezinárodních smlouvách, ale také v instrumentech soft law, které definují základní lidskoprávní standardy. Tyto normy se nejen těší de facto univerzální působnosti, ale dokonce mají schopnost se přímo dotýkat jiných, nestátních subjektů jako např. transnacionálních korporací. V této oblasti jsou činné lidskoprávní orgány OSN vycházející z Charty OSN, tedy Rada pro lidská práva a její zvláštní procedury. Tyto orgány dále přispěly v ujasnění vztahu mezi lidskými právy a životním prostředím, a to především prostřednictvím rezolucí, které přes svoji nezávaznost poskytují státům a ostatním aktérům mezinárodních vztahů důležitý směr vývoje.

Ukotvení práva na příznivé životní prostředí jako samostatného lidského práva, které by chápalo ochranu životního prostředí kvalitativním pojetí, nicméně není ani v pojetí orgánů Rady pro lidská práva v současnosti univerzálně přijímané. Určité kroky v tomto smyslu podnikli představitelé zvláštních procedur, kteří značně pomohli vysvětlit vztah mezi univerzálními standardy lidských práv a životním prostředím a zkonkretizovat příslušné závazky. Zaměření těchto nezávislých expertů zahrnuje environmentální dimenzi tematických mandátů týkajících se vody, obživy, obydlí, nebezpečných odpadů či domorodých národů.

Argumentem pro mezinárodní přijetí práva na určitou kvalitu životního prostředí mezinárodními lidskoprávními orgány prostředí je zvýšení důrazu na ochranu životního prostředí během prosazování lidských práv. Rada pro lidská práva poskytla tomuto tématu větší pozornost ustavením zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí, který byl schopný zesystematizovat práci zvláštních procedur v oblasti lidských práv a životního prostředí. Výraznou iniciativou je nedávná výzva tohoto zpravodaje, kterou apeluje na ustanovení samostatného práva na příznivé životní prostředí v OSN a navrhuje možné způsoby konsolidace takové normy. Přes značný pokrok v intepretaci environmentálních závazků lidských práv však zůstávají i v univerzálním systému OSN nezodpovězené klíčové otázky, jako například konkrétní obsah závazků práva na příznivé životní prostředí. V důsledku se zatím ani se vznikem zvláštního zpravodaje pro lidská práva a životní prostředí samostatné právo na příznivé životní prostředí v systému OSN kodifikovat nepodařilo.

Z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv hrají důležitou roli mechanismy stížností smluvních orgánů OSN a zvláštních procedur Rady pro lidská práva. Tyto mechanismy poskytují obětem případů porušení práv prostředky k nápravě a vyvíjejí tlak na jednotlivé vlády a – v případě zvláštních procedur – jiné aktéry z hlediska dodržování lidskoprávních závazků. Smluvní orgány představují činností osmi výborů robustní stabilní systém individuálních stížností. Výhodou systému smluvních orgánů je skutečnost, že výbory narozdíl od zvláštních procedur reagují na každé obdržené oznámení o domnělém případu porušení lidských práv, a to i v případě, že je daná stížnost zamítnuta z důvodu nesplnění kritérií přijatelnosti. Smluvní orgány tak představují z pohledu informovanosti obětí efektivnější systém ochrany. Smluvní orgány se také těší vysoké míře odpovědí států na zaslané stížnosti. Příčiny relativně vysoké spolupráce států lze spatřit v kvazisoudní povaze tohoto systému, jehož působnost musí být příslušným státem nejdříve explicitně schválena přijetím opčních protokolů či článků k dané lidskoprávní smlouvě.

V souvislosti s individuální vymahatelností lidských práv se však ukazuje slabá stránka mechanismu stížností smluvních orgánů, neboť ve srovnání s mnohem mladším mechanismem

zvláštních procedur přijaly výbory smluvních orgánů velmi nízký počet stížností. V rámci ochrany práva na určitou kvalitu životního prostředí přijaly smluvní orgány pouze 9 stížností týkajících se lidských práv a životního prostředí. Všechny tyto stížnosti se navíc týkaly pouze jedné dimenze ochrany životního prostředí v oblasti lidských práv, a sice menšinových práv domorodých obyvatel. Ukazuje se tak, že smluvní orgány nejsou v současnosti zajistit univerzální ochranu práva jednotlivců na určitou kvalitu životního prostředí. Lze se domnívat, že nízký počet environmentálních stížností smluvních orgánů přímo souvisí s větším počtem kritérii přijatelnosti stížností, které mohou být například přijaty až po vyčerpání domácích opravných prostředků či vyloučení projednávání stejné situace v jiných mechanismech stížností.

Nejdůležitější systémovou překážku ovšem představuje skutečnost, že mechanismy stížností některých smluvních orgánů v současnosti přijala jen malá část států. Tuto souvislosti dokazuje i zjištění, že většina největších příjemců stížností týkajících se lidských práv a životního prostředí přijatých zvláštními procedurami v současnosti nepřijala mechanismus stížností dvou významných lidskoprávních smluv: Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Mechanismus zvláštních procedur naopak z pohledu obětí porušení lidských práv představuje mnohem úspěšnější systém. Oproti 9 stížnostem smluvním orgánům přijal zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí za pouhých šest let fungování 145 stížností týkajících se environmentální dimenze lidskoprávních standardů. Tento nepoměr má nejspíše příčinu v povaze systému zvláštních procedur. Kritéria přijatelnosti tohoto systému na rozdíl od smluvních orgánů nezahrnují například nemožnost projednávání jiným mechanismem stížnosti či vyčerpání domácích opravných prostředků. Zřejmou výhodou mechanismu stížností zvláštních procedur je skutečnost, že vychází z univerzálních lidskoprávních standardů, tudíž není nutné, aby byly dotčené státy členy některé lidskoprávní smlouvy. Pravomoc mechanismu stížností zvláštních procedur navíc není předmětem žádného zvláštního schválení státu, jejich představitelé tak mohou přijímat stížnosti de facto univerzálně.

Spolupráce států s mechanismy stížností zvláštních procedur je na druhou stranu oproti smluvním orgánům podstatně nižší. Nízká míra odpovědí států na zaslané stížností ukazuje obtížnější implementaci doporučení zvláštních procedur. Lze se domnívat, že nižší ochota spolupráce států má souvislost právě s univerzální povahou systému stížností zvláštních procedur, která s sebou přirozeně nese otázky legitimity takového mechanismu.

Srovnání stížností přijatých zvláštním zpravodajem pro lidská práva a životní prostředí a jinými zvláštními procedurami vzniklých ve stejné době ukazuje, že ochrana životního

prostředí je v kontextu lidských práv relevantní oblastí. Z pěti zvláštních procedur přijal zvláštní zpravodaj druhý největší počet stížností, které se týkaly lidskoprávních závazků v oblastech práv zdraví lidí, práv domorodých národů i procesních práv. Zvláštní zpravodaj nicméně v současnosti přijal pouze 1 stížnost, která by se týkala výhradně práva na příznivé životní prostředí v pojetí práva na kvalitativní ochranu životního prostředí. Je tedy možné konstatovat, že zvláštní zpravodaj pro lidská práva a životní prostředí je schopný úspěšně řešit nároky jednotlivců na ochranu práva na určitou kvalitu životního prostředí, nicméně v praxi se dnes téměř nevyužívá.

Ačkoliv jsou dnes environmentální dimenzi lidskoprávních standardů schopny vymáhat jiné související zvláštní procedury, rostoucí počet stížností přijatých zvláštním zpravodajem pro lidská práva ukazuje důležitou roli tohoto orgánu v individuální ochraně lidských práv. Z využití mechanismu stížností lze zároveň předpokládat, že tato instituce bude hrát i do budoucna důležitou roli v ochraně vznikajícího práva na příznivé životní prostředí v systému OSN, jehož formální uznání by pouze reflektovalo etablované normy velké části vnitrostátních předpisů. Značné regionální rozdíly využití a efektivity mechanismů sledovaných zvláštních procedur nicméně ukazují, že ochrana některých lidských práv – včetně práva na životní prostředí určité kvality – je v některých regionech téměř jistě lépe řešena nikoliv v globálním univerzálním měřítku, ale v kontextu jednotlivých společností.

Seznam literatury

Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (16 November 1999) A-52.

African Charter on Human and Peoples' Rights (27 June 1981) 21 ILM 58.

American Convention on Human Rights, (22 November 1969).

Ando N, 'General Comments/Recommendations' (2008) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Anton DK a Shelton DL, *Environmental Protection and Human Rights* (Cambridge University Press 2011).

ASEAN Human Rights Declaration (18 November 2012).

Benzing M, 'International Organizations or Institutions, Secondary Law' (2007) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Berger AC, 'Special Rapporteurs of Human Rights Bodies' (2013) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Birnie P, Boyle A a Redwell C *International Law and the Environment* (3. vyd. Oxford University Press 2009).

Bosselmann K, 'Environmental Ethics' (2009) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Bothe M, 'Compliance' (2010) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Boyd DR, *The Environmental Rights Revolution: A Global Study of Constitutions, Human Rights, and The Environment* (UBC Press 2012).

Boyle A, 'Environment and Human Rights' (2009) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Boyle A, 'Human Rights and the Environment: Where Next?' (2012) 23 The European Journal of International Law 613–642.

CESCR, 'General Comment 12: The right to adequate food (art. 11)' (12 May 1999) E/C.12/1999/5.

CESCR, 'General Comment No. 15 (2002) The right to water (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)' (20 January 2003) E/C.12/2002/11.

CESCR, 'General comment No. 4: The right to adequate housing (art. 11 (1) of the Covenant)' (16 May 1997) INT/CESCR/GEC/4759.

CESRC, 'General Comment No. 14 (2000) The right to the highest attainable standard of health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)' (11 August 2000) E/C.12/2000/4.

Charlesworth H, ‘Universal Declaration of Human Rights (1948)’ (2008) Max Planck Encyclopedia of Public International Law (UDHR).

Charter of the United Nations (24 October 1945) 1 UNTS XVI (UN Charter).

Commission on Human Rights Res 2003/71, ‘Human rights and the environment as part of sustainable development’ (25 April 2003) E/CN.4/RES/2003/71.

Commission on Human Rights Res, ‘Human rights and the environment as part of sustainable development’ 2005/60 (20 April 2005) E/CN.4/RES/2005/60.

Commission on Human Rights, ‘Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39, Addendum: Guiding Principles on Internal Displacement’ (11 February 1998) E/CN.4/1998/53/Add.2.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, ‘General recommendation No. 34 (2016) on the rights of rural women’ (7 March 2016) CEDAW/C/GC/34.

Committee on the Rights of the Child, ‘General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24)’, CRC/C/GC/15.

Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (25 June 1998) 2161 UNTS 447 (Aarhus Convention).

Convention on the Rights of the Child (20 November 1989) 1577 UNTS 3 (CRC).

Cot JP, ‘United Nations Charter’ (2011) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Council of Europe, *Manual on Human Rights and the Environment* (1. vyd. Council of Europe Publishing 2006).

Crawford JR a Grant TD, ‘Local Remedies, Exhaustion of’ (2007) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

CRC, ‘General comment No. 16: Article 17 (Right to privacy)’ (1988) INT/CCPR/GEC/6624.

De Schutter O, *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (Cambridge University Press 2010).

Dupuy P a Viñuales JE, ‘Human Rights and the Environment’ in Dupuy P and Viñuales JE, International Environmental Law (Cambridge University Press 2015) 297–338.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (4 November 1950) ETS 5.

European Social Charter (18 October 1961) ETS 35.

Frowein JA, ‘Obligations erga omnes’ (2008) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Giorgetta S, ‘The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development’ (2002) 2 International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics 173–194.

Gorski S, ‘Individuals in International Law’ (2013) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

HRC, ‘General Comment Adopted By The Human Rights Committee Under Article 40, Paragraph 4, Of The International Covenant On Civil And Political Rights’ (26 April 1994) CCPR/C/21/Rev.1/Add.5.

HRC, ‘General Comment Adopted by the Human Rights Committee under Article 40, Paragraph 4, of the International Covenant on Civil and Political Rights’ (27 August 1996) CCPR/C/21/Rev.1/Add.7.

HRC, ‘General comment No. 14: Article 6 (Right to life)’ (9 November 1984) INT/CCPR/GEC/4723.

HRC, ‘General comment No. 34, Article 19: Freedoms of opinion and expression’ (12 September 2011) CCPR/C/GC/34.

HRC, ‘General comment No. 36 (2018) on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life’ (30 October 2018) CCPR/C/GC/36.

HRC, ‘General comment No. 6: Article 6 (Right to life)’ (30 Apr 1982) INT/CCPR/GEC/6630.

International Covenant on Civil and Political Rights (16 December 1966) 999 UNTS 171 (ICCPR).

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (16 December 1966), 993 UNTS 3 (ICESCR).

Koskenniemi M, ‘History of International Law, since World War II’ (2011) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Leib LH, *Human Rights and the Environment: Philosophical, Theoretical, And Legal Perspectives* (3. vyd. Martinus Nijhoff Publishers 2011).

Lhotský J, *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva* (1. vyd. Masarykova univerzita 2012).

Malenovský J, *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. (5. vyd. Masarykova univerzita 2008).

Manual of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council (August 2008) (Manual of Operations).

Müllerová, H (eds), *Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy* (1. vyd. Ústav státu a práva AV ČR 2016).

OHCHR, ‘Communication search’ [cit. 2019-2-16] <https://spcommreports.ohchr.org/Tmsearch/TMDocuments>.

OHCHR, ‘Human Rights Bodies’ [cit. 2019-03-01] <www.ohchr.org/en/hrbodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>.

OHCHR, ‘Jurisprudence’ [cit. 2019-2-16] <https://juris.ohchr.org/>.

OHCHR, ‘Status of Ratification Interactive Dashboard’ [cit. 2019-03-01] <http://indicators.ohchr.org/>.

OHCHR, Special Procedures Country Mandates [cit. 2019-03-01] <https://spinternet.ohchr.org/_Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewAllCountryMandates.aspx>.

OHCHR, Special Procedures Thematic Mandates [cit. 2019-03-01] <https://spinternet.ohchr.org/_Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewAllCountryMandates.aspx?Type=TM>.

Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (6 October 1999) 2131 UNTS 83.

Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights (19 December 1966) 999 UNTS 171.

Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (5 March 2009) A/RES/63/117.

Piccone T, *Catalysts for Change: How the U.N.'s Independent Experts Promote Human Rights* (2012 Brookings Institution Press).

Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment (19 July 2018) A/73/188.

Shelton D, ‘Human Rights to a Clean Environment’ in Fitzmaurice M, Ong M a Merkouris, P (eds), *Research Handbook on International Environmental Law* (Edward Elgar, 2010) 265–301.

Shelton D, ‘Human Rights, Individual Communications/Complaints’ (2006a) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Shelton D, ‘Human Rights, Remedies’ (2006b) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Shelton M, ‘Stockholm Declaration (1972) and Rio Declaration (1992)’ (2008) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Statute of the International Court of Justice (18 April 1946).

Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, ‘The right of access of everyone to drinking water supply and sanitation services, working paper by Mr. El Hadji Guissé, Special Rapporteur, under Sub-Commission resolution 1997/18’ (10 June 1998) E/CN.4/Sub.2/1998/7.

Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, ‘Final report prepared by Mrs. Fatma Zohra Ksentini, Special Rapporteur’ (6 July 1994) E/CN.4/Sub.2/1994/9.

The Economist Intelligence Unit, ‘EIU Democracy Index 2017’ [cit. 2019-4-1] <https://infographics.economist.com/2018/DemocracyIndex/>.

Thürer D, ‘Soft Law’ (2009) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Tomuschat C, *Human rights: between idealism and realism*. (2. vyd. Oxford University Press 2008).

UNGA Res 41/120, ‘Setting international standards in the field of human rights’ (4 December 1986) A/RES/41/120.

UNGA Res 60/251 (15 March 2006) A/RES/60/251.

UNHRC ‘Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples’ (1 November 2017) A/HRC/36/46.

UNHRC Res 10/4, ‘Human rights and climate change’ (25 March 2009) A/HRC/RES/10/4.

UNHRC Res 12/18, ‘The adverse effects of the movement and dumping of toxic and dangerous products and wastes on the enjoyment of human rights’ (12 October 2009) A/HRC/RES/12/18.

UNHRC Res 19/10, ‘Human rights and the environment’ (19 April 2012) A/HRC/RES/19/10.

UNHRC Res 28/11, ‘Human rights and the environment’ (7 April 2015) A/HRC/RES/28/11.

UNHRC Res 5/1, ‘Institution-building of the United Nations Human Rights Council’ (18 June 2007) A/HRC/RES/5/1.

UNHRC Res 5/2, ‘Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council’ (18 June 2007) A/HRC/RES/5/2.

UNHRC Res 7/23, ‘Human rights and climate change’ (28 March 2008) A/HRC/RES/7/23.

UNHRC Res 9/1, ‘Mandate of the Special Rapporteur on the adverse effects of the movement and dumping of toxic and dangerous products and wastes on the enjoyment of human rights’ (5 September 2008) A/HRC/RES/9/1.

UNHRC, ‘Analytical study on the relationship between climate change and the human right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights’ (6 May 2016) A/HRC/32/23.

UNHRC, ‘Analytical study on the relationship between human rights and the environment’ (16 December 2011) A/HRC/19/34.

UNHRC, ‘Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006 Entitled “Human Rights Council”’ (27 February 2007) A/HRC/4/32.

UNHRC, ‘Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox’ (24 December 2012) A/HRC/22/43.

UNHRC, ‘Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox’ (30 December 2013) A/HRC/25/53.

UNHRC, ‘Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox’ (3 February 2015) A/HRC/28/61.

UNHRC, ‘Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights’ (15 January 2009) A/HRC/10/61.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context’ (6 August 2009) A/64/255.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the adverse effects of the movement and dumping of toxic and dangerous products and wastes on the enjoyment of human rights, Okechukwu Ibeanu’ (5 July 2010) A/HRC/15/22.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque’ (30 June 2014) A/HRC/27/55.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment’ (28 December 2015) A/HRC/31/53

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt’ (31 January 2008) A/HRC/7/11.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the right to food’ (21 October 2008) A/63/278.

UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, James Anaya’ (6 July 2012) A/HRC/21/47.

United Nations Conference on Environment and Development, ‘Rio Declaration on Environment and Development’ (1992) (Rio Declaration).

United Nations Conference on the Human Environment (15 December 1972) A/RES/2994 (Stockholm Declaration).

Universal Declaration of Human Rights (10 December 1948), A/RES/217(III).

Van Boven T, ‘Victims’ Rights’ (2007) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Vršanský P a Valuch J, *Medzinárodné právo veřejné* (1. vyd. Eurokódex 2012).

Walter C, ‘Subjects of International Law’ (2007) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Wolfrum R, ‘International Law’ (2006) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Wolfrum R, ‘Sources of International Law’ (2011) Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Yale University, ‘2018 EPI Results’ [cit. 2019-4-1] <https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-topline>.

Zemanek K, ‘New Trends in the Enforcement of erga omnes Obligations’ (2000) 4 Max Planck UNYB 1–52.

Přílohy

Metodologie identifikace stížností smluvním orgánům týkajících se životního prostředí

Přijatelné stížnosti týkající se životního prostředí podané smluvním orgánům byly identifikovány podle toho, že se stížnost vztahuje k některému z článků příslušných smluv, u kterých byla v práci identifikována potenciální environmentální dimenze, a sice:

Kulturní práva: *ICCPR čl. 27;*
Právo na život: *ICCPR čl. 6, odst. 1;*
Právo na zdraví: *ICESCR čl. 12, odst. 1 a čl. 12, odst. 2(b); CRC čl. 24, odst. 1 a čl. 24, odst. 2; CEDAW čl. 12, odst. 1; CRPD čl. 25.;*
Právo na přiměřenou životní úroveň: *ICESCR. čl. 11, odst. 1 a odst. 2; CRC čl. 27, odst. 1; CEDAW čl. 14; CRPD čl. 28, odst. 1 a 2;*
Právo na soukromý a rodinný život: *ICCPR, čl. 17, odst. 1 a 2;*
Procesní práva: *ICCPR čl. 19, odst. 1 a 2, čl. 21*.

a zároveň stížnost obsahuje některá následující klíčová slova:

climate	*ecosystem*	*environmental*
contamination	*ecological*	*nature*
*contaminate**	*ecology*	*natural*
degradation	*ecosystem*	*pollution*
*degrade**	*environment*	*pollute**.

Výsledky byly nakonec autorem kvalitativně vyhodnoceny podle konkrétního obsahu. Identifikovány byly následující stížnosti:

Äärelä and Näkkäläjärvi v Finland (2001) HRC Communication 779/1997;

Kitok v Sweden (1988) HRC Communication 197/1985;

Länsman and others v Finland (1994) HRC Communicaton 511/1992;

Länsman and others v Finland (1996) HRC Communication 671/1995;

Länsman and others v Finland (2005) HRC Communcation 1023/2001;

Mahuika and others v New Zealand (2000) HRC Communication 547/1993;

Ominayak and others v Canada (1990) HRC Communication 167/1984;

Paadar and others v Finland (2014) HRC Communication 2102/2011;

Poma v Peru (2009) HRC Communication 1457/2006.

Znakem * jsou označena slovesa, která byla vyhledána také ve všech ostatních gramatických formách.